

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Matouš Hruška

Diskurzivní analýza předvolebních kampaní populistických stran v ČR

Discourse analysis of election campaigns of populist movements in the Czech Republic

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Slačálek, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. prosince 2014

.....

Tímto děkuji PhDr. Ondřeji Slačálkovi, Ph.D za vedení mé práce.

Klíčová slova (česky)

Populismus, ANO, Úsvit přímé demokracie, diskurz, elita, lid

Klíčová slova (anglicky):

Populism, ANO, Úsvit přímé demokracie, discourse, elite, people

Abstrakt (česky)

V předčasných volbách do poslanecké sněmovny 2013 uspěla v České republice hned dvě populistická hnutí – ANO a Úsvit přímé demokracie. Tato práce se věnuje analýze populismu těchto hnutí. Mezi klíčové otázky patří, jakým způsobem tyto aktéři konstruují pojmy elita, lid a jaké je jejich vlastní sebepojetí. K samotné analýze jsou pak využity vybrané nástroje diskurzivní analýzy. Kromě analytické části práce se věnujeme i shrnutí teoretického zkoumání populismu a předpokladů existence tohoto fenoménu i v České republice.

Abstract (in English):

Two populist movements – ANO and Úsvit přímé demokracie – were successful in the by-election for the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic. Using several tools of the discourse analysis, this paper analyzes the nature of their populism. We are trying to answer, how these populist movements construct their idea of the elite, people and how they understand themselves. This paper also summarizes theoretical approaches to populism in the Czech context.

Obsah

Obsah.....	6
1. Úvod	8
2. Diskurzivní analýza	11
3. Populismus v akademické debatě	15
3.1. Populismus jako idea.....	16
3.2. Populismus jako styl.....	18
3.3. Předpoklady populismu.....	19
3.3.1. Diskurzivní předpoklady populismu.....	20
3.3.2. Nepochitická politika v ČR a diskurzivní prepopulismus	22
4. Analyzované pojmy	26
3.1. Analyzovaný materiál	28
3.2. Použité nástroje	29
5. ANO – Podnikatelský populismus	30
5.1. Elita - všehoschopní a neschopní	31
5.1.1. Neexistující ideologie a egoismus elit	32
5.1.2. Zrada elit a manažerské řízení	34
5.2. Lid – pracovitá oběť	36
5.2.1. Nepochitická politika a ukradená revoluce.....	38
5.3. Sebepojetí	40
5.3.1. Lidové hnutí	41
6. Úsvit přímé demokracie – Populismus mnoha nepřátel	43
6.1. Přímá demokracie a Heartland	43
6.2. Homo economicus – Odcizení českého hospodářství	45
6.3. Média, NGO's , Romové a cizinci – nepřátelé.....	49
6.3.1. Média a lež ve veřejném prostoru	49
6.3.2. NGO's – nepřítel, který se občas hodí	52
6.3.3. Romové a cizinci.....	55
7. Shrnutí analytické části.....	56

8. Závěr.....	59
9. Zdroje.....	60

1. Úvod

„Českou republiku obchází „strašidlo“ populismu.“

-Radek Buben a Jan Bíba (Buben, Bíba, 2011)

„Populismus, populista, populistické opatření“ - tato slova můžeme slyšet v řadě politických debat. Označit svého oponenta za populistu je jedním z nejčastějších rétorických obrátů, který je v politické praxi používán k diskreditaci oponentů. Populisty tak v polistopadové historii byla pro své oponenty řada demokratických politiků - Miloš Zeman, Jiří Paroubek, Václav Klaus a další. Nejinak tomu bylo i v předčasných volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky v roce 2013 kdy uspělo hnutí ANO Andreje Babiše, a to i přes to, že ANO bylo a je v českém mainstreamu označované za populistické hnutí. (ČTK, 2013) Také Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury se přehoupl přes pětiprocentní hranici a vstoupil do Poslanecké sněmovny. I v tomto případě byla tato strana a její lídr vnímáni jako populisté. (ČTK, 2013)

Ačkoliv tedy byly v minulosti pro své oponenty populisty různí politici či strany, v roce 2013 se ukázalo, že populismus na sebe vzal mnohem konkrétnější podobu, a to nikoliv v rámci rétoriky či jednání lídrů, ale v podobě úspěšných stran systematicky označovaných jako populistické. V návaznosti na to se tomuto pojmu začalo dostávat větší pozornosti i v české akademické debatě.

Zatímco se totiž v laickém a často i v mediálním diskurzu populismus užívá sice často, ale široce, v akademické debatě jsou na tento pojem kladeny výrazně větší nároky (Buben, Dvořáková, Němec, 2012).

Stejně jako v politické praxi se jedná v odborném diskurzu o pojem frekventovaný. Existuje ovšem řada definic populismu, které se liší v širí chápání tohoto pojmu od pouhého politického stylu a rétoriky až po korpus celé ideologie. Někteří političtí vědci pocíťují populismus jako „hrozbu“ demokracii (Shils, 1956), jiní se snaží normativitu potlačit a chápat pojem deskriptivně. Pohledy na populismus se také liší podle regionálních specifik i historické zkušenosti (latinskoamerické, evropské, severoamerické) a konceptuálně byl populismus zkoumaný jak ze strany komparativní politologie, tranzitologie či politické filozofie.

Ačkoliv jsou často populisté označováni za hrozbu demokracii, nebývá už tak snadné definovat proč tomu tak je. K tomu je třeba většího porozumění jednání a záměrů těchto stran a toho jak vnímají společenské dění. Otázky, které bych tak chtěl v této práci otevřít, by se měly věnovat hlubšímu pochopení povahy populismu právě u stran, které jsme výše označili za populistické - tedy u ANO a u Úsvitu přímé demokracie.

Abychom se o to mohli pokusit, nevystačíme si laickým chápáním tohoto pojmu. Je třeba akademicky analyzovat tento jim připisovaný populismus. Základní definice, která je společná populismu, je specifické vnímání vztahu „lidu a elit“, homogenizaci těchto skupin a přiřazení pozitivních charakteristik lidu a negativních charakteristik elitě. (Buben, Dvořáková, Němec, 2012) Ačkoliv každá populistická variace musí ve svém jádru udržovat tyto pojmy, jak konkrétně je například tento lid popisován a konstruován a jaké jeho vlastnosti jsou akcentovány, se už liší případ od případu (Albertazzi, McDonnell, 2008).

Identita lidu (a stejně tak i elity) bývá v každém novém populismu definována nově a jinak, stejně jako jsou i další prvky populistické logiky odlišné. K demonstraci toho, že populismus není v žádné společnosti stejný, je možné citovat Michaela Freedena, (Freeden, 1998) který používá v tomto kontextu termín *thin-centered ideology*, jímž demonstruje, že logika (v tomto případě) populismu bývá často spojená s dalšími ideologiemi a koncepty. Abychom tedy pochopili jejich specifika, bude pro nás důležité vymezení identit aktérů a pečlivá analýza jejich jednání.

Analýza diskurzu, či diskurzivní analýza, nám umožňuje analyzovat s významným přihlédnutím ke společenskému kontextu výroky - diskurz (v širším slova smyslu) aktérů (Trampota, Vojtěchovská, 2010), a přesněji definovat relace specifické pro „jejich“ populismus.

V této práci budeme tedy analyzovat výroky českých populistických stran s využitím diskurzivní analýzy. Ideálními příležitostmi pro sběr dat, využitelných v této analýze, jsou pro nás chvíle, kdy strany usilují o co nejsilnější zdůraznění své identity a kdy komunikují co možná nejintenzivněji. Jde zejména o politické kampaně - v našem případě budou relevantní dvě. Předčasné volby do poslanecké sněmovny 2013 a volby do Evropského parlamentu 2014. Budeme sledovat dvě politická uskupení, která v naší práci označujeme jako populistická – ANO a Úsvit přímé demokracie.

Tato uskupení vedla aktivní kampaň v obou těchto volbách a poskytnou nám tak dostatek materiálu pro naši analýzu. Kromě toho, diskurzivní analýza chápe termín „výrok“ poměrně

volně, což nám umožňuje analyzovat více typů veřejného vystupování (Trampota, Vojtěchovská, 2010).

Budeme tak analyzovat profilové rozhovory v celostátních denících a dalších tiskovinách, sociální sítě jednotlivých aktérů i blogy, které námi zvolení aktéři hojně využívají.

Práce samotná bude tedy rozdělená do dvou částí – první teoretická se bude věnovat vymezení termínu populismu a jak se vztahuje k našemu kontextu. Kromě toho zde také otevřeme, jakým způsobem vypadá právě diskurzivní analýza, a které její aspekty sami využijeme. V druhé části se budeme věnovat nejprve metodologickému vymezení našeho výzkumu a pak samotné analýze. Celá práce by tak měla poskytnout koherentní nástroje a návod k tomu, jak chápat populismus v České republice, a to nejprve v obecně teoretické rovině, tak i později na konkrétních analyzovaných příkladech. Přesněji řečeno, chtěli bychom blíže poznat identitu námi zvolených aktérů. Budeme se snažit analyzovat specifika populismu a jeho variant v různých případech. Budeme se snažit odhalit, v čem spočívá jejich apel a jaké koncepty užívané pro definování populismu se k nim vztahují.

Abychom mohli tohoto cíle dosáhnout, je potřeba podívat se, jakým způsobem konstruují tyto aktéři tři základní specifika - lid, elitu a sami sebe, respektive vlastní sebepojetí. To však není vše, u jednotlivých stran a hnutí se ještě budeme věnovat dalším specifickým faktorům. Například se budeme vracet i k chápání demokracie, vztahu k minulému režimu, umístění hnutí na škále pravice-levice atd. Analýza těchto dalších pojmů však nebude samoučelná. Vždy se budou vztahovat k oněm původním třem.

V závěru úvodní kapitoly je nutné dodat, že každá kvalitativní analýza vyžaduje velké zapojení autora a jeho osobní pohled. U diskurzivní analýzy to platí dvojnásob, neboť není možné dělat analýzu, není-li badatel alespoň částečně účastníkem diskurzu, a pokud mu sám nerozumí. Stejně tak právě pojem populismus trpí značnou vágností a tím, jak je široký, svádí autory k projekcím vlastních předpokladů a představ o populismu do jejich práce. Doufám, že se mi tak podaří najít tenkou hranici mezi kritickým odstupem, který je nutný, a přílišným vzdálením se od zkoumaných aktérů a jejich diskurzu.

Měl-li bych shrnout záměr této práce, pak se bude tedy nejprve věnovat teoretickému vymezení populismu, aby posléze mohla analyzovat populistická hnutí ANO a Úsvit přímé demokracie a popsat, v čem je specifický právě populismus těchto hnutí.

2. Diskurzivní analýza

K rozkrytí významů sdělení, která jsou v naší společnosti vytvářena, je užívána celá řada analytických prostředků. Typy analýzy jako sémiotická, obrazová či textová studují, jakým způsobem utváří jednotliví aktéři svá sdělení a jakým způsobem vyjadřují své myšlenky. (Trampota, Vojtěchovská, 2010), Tyto nástroje však většinou pracují s menšími celky než tzv. diskurzivní analýza. Zatímco se například sémiotická analýza zaměřuje na studium významů v rámci jednoho textu, tak diskurzivní analýza vždy spojuje jazykové chápání se společenským kontextem. Diskurz totiž kontextem jazykových výpovědí je, reprodukuje jej a materializuje. Diskurzivní analýza je tak nástrojem poněkud komplikovanějším.

Na nejobecnější rovině je diskurz propojením jazyka a chápání (či vztahu) ke společnosti. Diskurz sám není poznatelný na úrovni vět či textu, ale až v širším kontextu. V rámci textu nacházíme výpovědi, které konstituují diskurz aktérů, ovšem pochopit jeho smysl a logiku bez společenského kontextu není možné.

Diskurz tak v širším pojetí zahrnuje nejen sdělení samotné, ale i mluvčího, adresáta, kontext a bývá definovaný jako integrovaný celek textu a kontextu. (Hoffmannová, 1997)

Diskurz je tedy to, co vytváří kontext každé promluvy, promluva samotná pak diskurz ukazuje a zároveň replikuje, pohybuje se v hranicích, které jí stanoví a přitom je sama tvoří. S přihlédnutím ke kontextu stanovuje, co je možné říct a co nikoliv. A to nejen pouze co, ale i jak, neboť forma jazyka utváří obsah. (Trampota, Vojtěchovská, 2010),

To nás přivádí k druhému klíčovému aspektu diskurzu, k diskurzu jako projevu moci. Diskurzivní praxe je totiž tím, co promluvy legitimizuje, a zároveň, co nám jiné věci říci zakazuje. Je to to, co je a co může být ve společnosti říkáno. Diskurz tak funguje jako nástroj dominance v rámci společnosti. Stejně jako existují instituce na udržení fyzické či ekonomické dominance, je i diskurz reprodukován a upevňován v promluvách vládnoucích elit a po jeho přijetí i jeho samotnými uživateli.

Hledání pečlivějšího vymezení diskurzu a potažmo analýzy diskurzu nás přivede k několika klasikům této disciplíny. Těmi jsou zejména Michel Foucault, Norman Fairclough (Fairclough, 2003), Theyn van Dijk, (Van Dijk, 2007) či Ruth Wodak. Obecně pak platí, že existují zejména dvě dominantní chápání toho, co to diskurz je a jakým způsobem jej můžeme uchopit. I když tyto dvě koncepce vznikaly často v opozici, a někdy byly vůči sobě kritické, přesto mezi nimi existují shodné prvky. Prvním z těchto přístupů ke studiu diskurzu je

foucaultovská analýza, která akcentuje mocenskou roli diskurzu, a druhou je tzv. CDA tedy kritická diskurzivní analýza.

Michel Foucault ve svých textech akcentuje právě projev mocenských vztahů v rámci diskurzu. To, co může a nemůže být říkáno, to, co je jazykově přirozené a co nikoliv, je také další projekcí společenské moci, která je navíc replikovaná zcela nevědomky. Fakt, že dochází k vytváření interních bariér zakotvených v našem jazyce samotném, konstituuje mocenský aspekt diskurzu. Diskurz je tak pro Foucaulta nástrojem i projevem moci, který vykonává společenskou kontrolu - nikoliv však z vnějšku, ale zevnitř. (Trampota, Vojtěchovská, 2010),

Kromě toho není pro Foucaulta dost dobře možné uchopit nic ve světě kolem nás bez užití diskurzu. Každá fyzická věc, ke které se vztahujeme, uchopena naším jazykem a naší myslí, se mění. Tím, jak ji pojmenujeme, tím, do jakého kontextu ji zasadíme a tím, jak se k ní jazykově vztahujeme, nezůstává stejnou jako dřív. Neustále tak přetváříme svět kolem nás a dokonce mu Foucaultovými slovy působíme násilí. Z diskurzu totiž nejde dost dobře vystoupit. Ve chvíli, kdy jsme socializovaní v tom či onom kontextu, strukturujeme naše vědomí pomocí jazyka, tak jsme také zároveň prostoupení diskurzem, který na nás působí i na úrovni nevědomí a nadvědomí.

Různé ideologie moci se tak manifestují ve velké míře právě skrze diskurz a samy vznikají ve specifických diskurzech, které jim umožňují spojovat smysl slov s konkrétní realitou. Moc, kterou si ideologie nárokuje nad uvažováním lidí, potřebuje ovládat i jazyk, jinak by nemohla být efektivně replikovaná. Společenský diskurz, respektive diskurzy tak určují, co je přípustné říkat a co nikoliv. Legitimizují naše promluvy, případně je diskreditují jako falešné v rámci různých ideologií.

Ze silných lingvistických základů pak vychází kritická diskurzivní analýza (CDA). (Van Dijk, 2007) CDA pracuje s propracovanější metodologií a také se výrazněji hlásí ke své kritické roli, která by měla aktivně měnit a přeformulovávat diskurzy ve společnosti užívané.

Spíše než o konkrétní nástroj jedná se i v případě CDA o souhrn více nástrojů. CDA totiž vychází hned z několika vědeckých disciplín. Používá přístupy společenských věd – kritickou teorii a politickou filozofii, ale také například kritickou lingvistiku. Norman Fairclough, (Fairclough, 2003), který je považován za zakladatele této tradice, pak vytvořil trojdimenzionální rámec pro studium diskurzu. Skombinoval tři rozdílné formy analýzy: analýzu jazyka textu, analýzu diskurzivní praxe a analýzu diskurzivních událostí jako příkladů

sociokulturní praxe a kontextu. Pohybuje se tak od mikro až na makroúroveň interpretace. Na mikroúrovni se věnuje například větné syntaxi, struktuře metafor a dalším rétorickým nástrojům. O úroveň výše si pak všímá problematiky produkce textů a jejich „konzumace“ příjemcem s poukazem na to, jak se zde projevuje mocenský aspekt diskurzu. Na nejvyšší úrovni se pak zabývá intertextuálním čtením, v jakém kontextu text vzniká a jakým způsobem ovlivňuje společnosti. (Fairclough, 2003),

Fairclough své analýzy vybudoval na příkladech blairovské politiky a „třetí cesty“. (Fairclough, 2000) Další autoři, jako například Theyn Van Dijk, na analýzách rasismu a dalších společenských problémech. (Van Dijk, 1993) Zde lze hledat také druhý klíčový rys CDA – jeho politické zakotvení. Autoři pracující s CDA se dlouhodobě hlásí ke kritické teorii a témata, kterým se věnují, jsou zakotvená právě ve vztahu ovládaných a ovládajících.

CDA se také netají ambicí aktivně měnit z pozice vědce realitu, kterou zkoumá. Cílem CDA často je doslova dešifrovat diskurz a ukázat společnosti, v čem je zavádějící či jakým způsobem je zneužíván k ovládnutí určitých skupin. (Trampota, Vojtěchovská, 2010)

Pokud jsme si tedy výše nastínili, jakým způsobem akademická debata pojímá problematiku diskurzivní analýzy, je důležité také zmínit, které aspekty teorie jsou klíčové pro tuto práci. Měl-li bych umístit svou metodu podle toho, odkud si půjčuje jaké nástroje, pak se zcela jasně budu v rámci této práce pohybovat na straně společenskovědních přístupů. Textová analýza, kterou budu využívat, nevychází z lingvistických základů, ale blíží se spíše metodě „close reading“ a pečlivého zaměření se na jednotlivé zkoumané pojmy a jim připisované atributy. Co je samozřejmě klíčové, je pochopení kontextu, ve kterém texty (v širším slova smyslu) existují. Dále se ani nebudu snažit o kvantitativní prvky analýzy.

Na závěr tedy patří položit si klíčovou otázku, která do velké míry shrnuje teoretickou část spolu minulým odstavcem, kde vymezuji, co je pro nás relevantní. Jak s přihlédnutím k tomu, co zde bylo řečeno, provádět diskurzivní analýzu?

Během analýzy textu je vždy třeba podržet v hlavě obě úrovně - textovou i kontextuální. Na úrovni vět jde o pečlivý pojmový rozbor a hledání, co je skutečným významem často se vyjevujícím až v kontextu toho, komu je určen. Dále je třeba uvědomovat si, o jaký typ diskurzu se jedná – tedy čí diskurz se zde objevuje. Pak je třeba sledovat z jaké pozice je výrok vyřčený a kromě toho co je explicitně řečeno i co je opomíjeno a neříkáno. Mimo to je potřeba také sledovat, jak jsou používané lingvistické prostředky, jako větná struktura, a jaké

výroky jsou spojovány k sobě. A samozřejmě je také potřeba zaměřovat se na charakteristiky, které mluvčí užívá a celkový dojem, jaký se výpovědí snaží udělat.

Po teoretickém vymezení diskurzivní analýzy, tak i jejích aspektů, které jsou relevantní pro nás, je také nutné si uvědomovat slabiny tohoto typu analytické práce. Předně práce s hypotézami a jejich operacionalizace má v diskurzivní analýze obecně spíše slabší postavení. O to důležitější je přesné vymezení toho, co budu sledovat a čemu se věnovat. Zde přichází ke slovu teoretická část věnovaná populismu, která bude jasně demonstrovat, na co se v analýze samotné zaměříme.

3. Populismus v akademické debatě

Populismus je akademickým pojmem, který rozhodně patří mezi hůře uchopitelné. Nejen, že k jeho porozumění nepomáhá jeho nadužívání a značná nejasnost tohoto pojmu (Buben, Bíba, 2011), ale objevují se zde i další problémy, kterými jsou zejména proměňování daného pojmu v čase a v závislosti na regionálních specifikách. (Mastropalo, 2008)

Snad největším problémem, s nímž je třeba vypořádat se hned na počátku, je odlišení laického a akademického užívání tohoto pojmu. Ačkoliv je populismus i v rámci akademického diskurzu chápán převážně negativně - jako typ hrozby demokracii (Shils, 1956) -, je tato skepse dána jinými důvody, než které přidává populismu rétorika politické praxe.

Cass Mudde například tvrdí, že populismus bývá v rámci této politické praxe často chápán jako *Stammtish*. (Mudde, 2004) Zjednodušující, emotivní politika cílicí na iracionálně pocitové nálady populace, případně jako oportunistické a okamžité uspokojování potřeb voličů.

Pro rozlišení laického a akademického pojmu populismu je také instruktivní rozdíl mezi pojmy populismus a demagogie, se kterým se laické užívání populismu často překrývá. Bíba a Buben tvrdí: „*V obecném povědomí a u laické veřejnosti (třeba u novinářů) se populismus stal synonymem pro politické kampaně postavené na iracionální argumentaci a slibování okamžitých výhod, o jejichž nereálnosti je přesvědčen i ten, kdo takové sliby činí. Avšak pro takový politický styl se mnohem lépe hodí označení demagogie.*“ (Buben, Bíba, 2011),

Vlastimil Havlík a Aneta Pinková pak k tomu dodávají, že „*I když populismus může být, a v praxi také často je, spojen s demagogií, jde o dva zcela odlišné jevy: populismus může a nemusí být doprovázen demagogií, stejně jako demagogie může, ale nemusí být doprovázena populistickou argumentací.*“ (Havlík, Pinková, 2012) Oprostit se tedy od laického užívání tohoto pojmu není snadné.

Zmatení, které tento pojem doprovází je dokonce tak výrazné, že někteří autoři (Sikk, 2009) dokonce pochybují o tom, zda má pojem populismus ještě v akademické debatě vůbec místo a zda jeho užívání není spíše matoucí.

Zatímco pojem demagogie (či v případě Muddeho oportunismus) akcentuje nereálnost slibů a jejich okamžitost, populismus má své jádro jinde a klade větší požadavky na hlubší

provázanost bezprostředních slibů s populistickou logikou, nesoucí s sebou už v úvodu zmíněnou homogenitu lidu a elit a základní vlastnosti jim připisované.

3.1. Populismus jako idea

Akademická literatura hovoří o třech dimenzích populismu. Populismu jako ideji, stylu či strategii. (Dvořáková, Buben, Němec, 2012) Patří se dodat, že jednotlivé aspekty těchto dimenzí se samozřejmě prolínají. Neboť koncept populismu jako strategie je chápání typické a užívané zejména pro latinskoamerický kontext a legitimizaci politiky za pomoci odkazů k masové podpoře (Weyland, 2001), budou pro naši práci relevantní zejména první dvě dimenze populismu.

Začněme tedy populismem jako ideou. Předně je opět třeba poznamenat, že považovat populismus za ideologii v klasickém slova smyslu není možné. Napovědět by už například mohlo, že, jak poznamenává Margaret Canovan, zatímco „socialisté“ či „liberálové“ se ke svému označení hrdě hlásí a budují na nich svou identitu, tak ti, kteří jsou označováni za populisty, většinou nesouhlasí a proti tomuto označení se ohrazují. (Canovan, 1984)

Kromě toho populismus se často s řadou dalších ideologií velmi flexibilně prolíná. Zejména pak „s liberalismem, nacionalismem, konzervatismem, federalismem a socialismem, to vše za účelem obnovení demokracie a navrácení moci lidu. Platí však, že ať se pohybují v pravé či levé části spektra, tak se vždy považují (populisté) za jediné skutečné demokraty.“ (Albertazzi, McDonnell, 2008)

K popsání tohoto vztahu populismu a dalších ideologií se někdy také užívá označení thin-centered ideology, se kterým přišel Michael Freedon. (Freedon, 2006) Freedon poukazuje na to, že existuje skutečně velice málo „čistých“ populismů, ale že mnohem spíše existuje řada podtypů populismu jako prostředků k vyjádření specifických ideologických názorů.

Ačkoliv tedy populismus jen málokdy existuje bez přívlastků, a sám o sobě neexistuje, existuje jisté jádro populismu, které je možné vymezit a které musí být přítomné, abychom mohli hovořit o populistické politické logice. (Albertazzi, McDonnell, 2008)

V jádru populistického uvažování tedy najdeme:

1. Konstrukci homogenních skupin – lidu, elity a v některých případech „nepřítele“.
2. Přítomnost antagonistického vztahu mezi lidem vs. elitami a nepřítelem.
3. Chápání lidu jako morálního a suverénního.

Antagonistický vztah mezi lidem a elitou/nepřítelem je navíc vždy chápaný ve smyslu ohrožení lidu a to ať už jeho hodnot, práv, prosperity či identity.

Co však znamenají tyto definice? Jak si v praxi přiblížit, co jsou tyto tři základní koncepty populismu jako ideje? Albertazzi a McDonnell se pokoušejí odpovědět z populistických pozic na několik otázek, se kterými se musí vypořádat každé politické uvažování. Pokládají tak otázky po společenském uspořádání tak, jak je ve své podvědomí formuluje populismus: *Co je největším problémem společnosti? Kdo je odpovědný za tento stav? Co je možné změnit, aby se situace zlepšila?*

A následně odpovídají:

- a) Demokracie, která má být vládou lidu, byla okupovaná a „unesená“ zkorumpovanou elitou.
- b) Tato elita a kromě ní ještě často skupina, kterou je možné označit jako „nepřátelská“, je na vině za stav ve kterém se společnost nachází.
- c) Moc se musí navrátit suverénnímu lidu a skrz populistického lídra a stranu, kteří sledují skutečné zájmy tohoto morálního lidu.

Jaká tedy musí být společnost, aby bylo možné takto uvažovat? Pokud budeme parafrázovat populistické uvažování, pak lid je vždy zobrazován jako od podstaty dobrý a mravný. Kromě toho je ale také jednotný, od přírody sdílí základní hodnoty a konflikt v něm mizí nebo může být překonán. Je také suverénní a moc ve státě by měla patřit jemu.

Jan Bíba k této definici dodává, že samotný pojem lid je svým způsobem dvojznačný. (Bíba, 2013) Lid je jednak politickou jednotkou, která vytváří jednotný politický útvar (chápe se jako ten suverénní, komu patří moc) a přitom je zároveň také skupinou, která sama sebe chápe jako z politiky vyloučenou (působením elit, které si demokracii uzurpovaly). Tento fakt se demonstruje zejména v diskurzivní rovině a Bíba tvrdí, že západní politické myšlení pak údajně má být *„pokusem překonat tento paradox buď nalezení formy zahrnutí vyloučeného lidu (plebs) do politického lidu (populus), nebo eliminací vyloučeného.“* Bíba dále odkazuje k Laclauovi, když tvrdí, že populismus přichází se specifickou variantou první možnosti –

tedy ovládnutí populu plebem. Plebs tak nakonec reprezentuje populus a tím dochází pro populisty k momentu emancipace, k úspěchu, kdy lid dostane svou politiku zpět z rukou elit.

Zatímco je však lid mravný a suverénní, elita je na druhou stranu vždy zkažená nemravná a nemorální. Jejím nejvlastnějším zájmem je držet moc, která vede k útlaku lidu. V populistickém uvažování, je vždy lid ohrožený zvenku a to právě touto elitou (neboť ta součástí lidu samozřejmě není). Elitu zde pak můžeme chápat poměrně široce. Je to politické vedení země, ale někdy také vyšší příjmová třída, představitelé médií či kulturních institucí, které jsou chápány jako součást establishmentu a další.

Kromě elity se v populistickém uvažování objevuje také další skupina označovaná jako „nepřítel“. I tato skupina je chápána jako ta, která lid ohrožuje a je z něj tedy vyčleněná. V některých případech je obtížné rozlišovat mezi elitou a nepřítelem, neboť mohou být úzce provázání. Jindy ovšem nastává situace, kdy je tento nepřítel opakem elity, vyloučenou skupinou, často na okraji společnosti někdy označovanou za parazitickou.

Existuje-li tedy shoda na charakteru lidové suverenity v jádru populistického uvažování, tak další charakteristiky lidu se u populismu liší případ od případu. Dobře to ilustruje Paul Taggart. (Taggart, 2000) Taggart ovšem užívá místo pojmu lid termín Heartland pro odkaz k jisté idealizované představě čisté minulosti, ke které se populisté vztahují. Tak je například pro americké populisty Heartlandem komunitární život středozápadu přelomu 19. století jako chvíle morální a demokratické suverenity lidu a jeho sebevlády. Lid je pak pouze obyvatelem tohoto Heartlandu. Tento Heartland a lid který je v něm konstruován je ovšem samozřejmě použitelný jen pro tento konkrétní případ populismu. V tomto obraze se objevuje rys, který překračuje Taggartovu práci. Každý populismus je specifický – i když ve svém jádru drží lidovou suverenitu, další definiční znaky lidu, elit i sebepojetí populistu, se výrazně liší.

3.2. Populismus jako styl

V populistickém uvažování je tedy nyní společnost rozdělená mezi elity a lid. Elity jsou vůči lidu v dominantním postavení a lid si tento útlak uvědomuje a snaží se situaci zvrátit. K tomu, aby došlo k společenské změně, však již podle populistů každodenní politika nestačí. Politika jako praxe je vykonávána v institucích zastupitelské demokracie a ty jsou pro populistické hnutí místem, které bylo ovládnuto elitou a ve kterém není možná změna, případně je velmi obtížná. Řešení této situace proto hledají populisté u postavy populistického vůdce či hnutí. Ti se však musí v politickém systému chovat specifickým způsobem, aby měli šanci na úspěch.

Pro toto jednání se užívá označení populistický styl či v případě Margaret Canovan populismus politiků. (Canovan, 1984) Jak jsme již zmiňovali výše, dimenze populismu se kterými pracujeme, se vzájemně prolínají. Ačkoliv tedy budeme hovořit o politické praxi populistických lídrů, apelují k populismu jako ideji.

Co je tedy populismus jako styl? Buben a Dvořáková tvrdí: „Jde v zásadě o styl, v němž jsou používány občasné apely na výše uvedené idey. [pozn. populismus jako idea] Takový politický styl se uplatňuje především v kampaních vymezujících se vůči různě identifikovaným soupeřům či přímo nepřítelům, v nichž je jako hlavní zdroj legitimizace slibovaných či prováděných kroků uváděn primárně zájem lidu.“ (Dvořáková, Buben, Němec, 2012)

Tento postup však není vlastní jen populistům. K tomuto stylu legitimizace se uchyluje většina politických stran. Liší se však mírou jejich užívání. (Dvořáková, Buben, Němec, 2012)

Jak však Buben zmiňuje, klíčová je snaha odlišit se a vymezit. Tato snaha neprostopuje jen diskurzem populistů, ale je vlastní i tvorbě celkového narativu. Populistický lídr či hnutí tak musí být specificky chápáni. Musí být vnímáni jako jedni z lidu a zároveň musí mít výjimečné schopnosti, které jim umožňují uspět. Musí zdůrazňovat svou sounáležitost s lidem, ale zároveň musí být tím, kdo dokázali to, po čem lid touží, kteří manifestují to, co je na lidu nejlepší. (Pasquino, 2008) Tento postup slouží k potvrzení jednoty populistů s lidem, zařazení se do jejich homogenní skupiny a ukázání, že sdílejí společného nepřítele, kterým je elita.

Ovšem v rámci této praxe narážejí populistická hnutí velmi rychle na další problém. Politická sféra je totiž v jejich vlastním diskurzu považována za místo, kde reprezentace selhala. Není to místo, kde je nadále uplatňována lidová suverenita a kde demokracie mizí. Svádět pak politický boj na této úrovni znamená stát se jedním z elity – z politiků, kteří ze své podstaty lidu škodí.

Zde tak opět přichází na řadu potřeba vymezení se a jasného odlišení, na které populismus jako styl staví. Svůj vstup do politiky tak populistický lídr vždy tematizuje jako „oběť“. Musí se vzdát své „normální“ morální činnosti a musí vstoupit do „špinavého“ světa politiky. Tímto krokem zachraňuje demokratický systém. Neopomíná pak zdůrazňovat odlišnosti, které jej vyčleňují z politické elity a ve chvíli, kdy již není tato fikce udržitelná, tak alespoň hovoří o znacích, které jej odlišují od jeho politických oponentů.

Ovšem tím realita politického stylu nekončí. Na hraně populismus jako ideje a populismu jako stylu můžeme nalézt vztah populistů k demokratickým institucím. (Taggart, 2004) Představa lidové suverenity zde vede populisty ke značné skepsi vůči institucím zastupitelské demokracie a stejně tak i vůči politickému institucionálnímu uspořádání, které označujeme jako systém „*checks and balances*“ (Taggart, 2004), případně o snižování počtu veto hráčů v systému. Odvolávat se na lidovou suverenitu, která dává mandát, se pro populisty stává klíčovým ve chvíli, kdy se jim podaří v demokratickém systému uspět a přichází na řadu odpovědnost vládnutí. (Pinková, Havlík, 2012) Institucionální změny jsou tak rozhodně na stole pro populistická hnutí, ale nejde o antisystémový postoj.

Havlík a Pinková situaci vysvětlují takto:

Důležité je, že antiestablishmentový apel pro populistické strany typický nesměřuje proti režimu jako takovému, ale „pouze“ proti stávajícímu establishmentu, který údajně dlouhodobě „zrazuje“ voliče a svým chováním znedůvěřhodňuje politiku (...) Zároveň je objekt antiestablishment apelu definován širěji, než je tomu v případě „klasické“ (protivládní) parlamentní opozice, která se vymezuje „jen“ proti vládě. Pro antiestablishmentovou rétoriku neexistuje rozdíl mezi vládou a opozicí – identifikuje a vymezuje se proti politickému establishmentu jako celku, resp. populistické politické strany skutečnou opozici chápou pouze samy sebe.“ (Pinková, Havlík, 2012)

Ovšem tato systémovost s sebou nese důležité specifikum, které jsme již naznačili. Populisté mají velký despekt vůči institucím reprezentativní demokracie, kterou by rádi nahradili jinými, o kterých věří, že odstaví od moci dosavadní elitu a místo toho budou efektivněji reprezentovat lidovou suverenitu. Jejich řešením je tak demokracie přímá, případně institucionální nastavení s co největším akcentem na personalizaci politiky. (Taggart, 2004)

3.3. Předpoklady populismu

Jaké jsou předpoklady pro vznik populistických hnutí? Nacházíme se dnes v situaci, kdy platí, že v moderních demokratických systémech dochází k oslabování masové politiky a k větší volatilitě elektorátu. (Dvořáková, Buben, Němec, 2012) Pokud se pokusíme pečlivěji rozvést tento předpoklad, bude nás zajímat způsob Gianfranca Pasquina. (Pasquino, 2008)

Pasquino rozděluje příčiny vzniku populismu do tří skupin: 1. ideologické, 2. sociální a 3. politické.

Co se týká ideologických předpokladů, ty jsou podle Pasquina nejnáze odvoditelné ze samotné definice populismu. V politickém systému, ve kterém má být populismus úspěšný, musí být přítomné silné znechucení politikou, stranictvím a zejména zastupitelskou demokracií. V takovéto společnosti musí existovat reálná obava, že byl narušen proces reprezentace.

V řadě momentů totiž nastává situace, kdy mají občané pocit, že jejich vůle není systémově reprezentována. I když většinou dlouhodobá, může být tato zkušenost i velmi intenzivní, okamžitá a brát na sebe i podobu morálních panik, jak je popisuje Cohen. (Cohen, 2002) Typickou událostí, která může spustit takovýto společenský jev je například negativní zkušenost s korupcí. Může vycházet z frustrace s volebním systémem nebo může nastávat, když je politika vnímaná jako uzavřená hra, do které není možné vstoupit z vnějšku. Kromě toho ale také může být negativní vztah k političnu zakořeněný v politické kultuře hlouběji. A to nejen historicky, ale i diskurzivně. Taggart shrnuje tento bod v tom smyslu, že populismu se daří v době, která je chápána jako hluboká politicko-spoločenská krize. (Taggart, 2004)

Mezi sociální předpoklady pak Pasquino řadí zejména fragmentaci společnosti. Mnohem zranitelnější populistickými metodami je podle něj společnost, která je značně individualizovaná a která nemá tradici kolektivní akce a sdružování se do větších celků. Pokud lidé nejsou celoživotně socializováni a zapojení v institucích občanské společnosti¹, tak se často stávají „dostupnými“. V situaci kdy neusilují o seberealizaci v rámci těchto institucí, začnou často nahrazovat svůj vztah ke společnosti vztahem k autoritě vůdce, který slibuje redefinici politické krajiny a přináší novou celospolečenskou jednotu.

Kromě toho také pomáhá, existuje-li ve společnosti skupina, kterou je možné snadno pojmenovat jako cizí. Míra odlišnosti této skupiny napomáhá její identifikaci jako jiné - nepřátelské. Typickým příkladem může být etnicita, rasa, jazykové či náboženská odlišnosti. Může to však být i značně obecnější skupina, jako například majetková třída či skupina občanů cizího státu. Čím zřejmější jsou charakteristické znaky této skupiny, tím snazší je označit ji jako cizí a připravenou ohrožovat zájmy lidu. (Pasquino, 2008)

¹ Chápané zde ve velmi širokém smyslu. Například i jako podpůrných institucích politických stran.

Mezi politické předpoklady pak můžeme zařadit zejména to, do jaké míry je politika personalizovaná. V politické kultuře, která namísto stran staví do popředí silné lídry, je rozhodně snazší strhnout jako charismatický populistický vůdce, než v systému, kde jsou hlavním symbolickým proponentem politické strany.

Dalším klíčovým faktorem je pak role médií. Toto téma je natolik rozsáhlé, že by vydalo na samotnou práci a zůstaneme tedy pouze u konstatování, že moderní média, která se již nedrží pravo-levého štěpení, posilují pozici populistů. Kromě toho je také podstatné, zda se média nachází v rukou samotných populistů – jak tomu bylo například v případě Siliva Berlusconiho (Bíba, Buben, 2011) -, či zda jejich vlastníci stojí mimo politický proces.

3.3.1. Diskurzivní předpoklady populismu

V této části se budeme věnovat tomu, jaké jsou specificky diskurzivní předpoklady populismu. Odpověď na tuto otázku je důležitá, neboť díky těmto předpokladům může populismus efektivně fungovat jako politický styl. V této části se budeme také poprvé zabývat českým kontextem, respektive nedávnou českou minulostí, která měla však klíčový dopad na formování českého populismu.

Alfio Mastropalo se ve svém příspěvku v knize Populismus 21. století ptá, zda jedním z předpokladů úspěšnosti populismu nebývá také neschopnost tradičních politiků odolat pokušení, které nabízí populistický diskurz. (Mastropalo, 2008) Zatímco populisté používají specifickou rétoriku, kterou jsme již dříve naznačili, tak tato rétorika není zcela nová, ale podle Mastropala patřila do výbavy politických stran odněpaměti a její užívání pomáhalo otevřít cestu i samotným populistům dneška. Pro využívání prvků populistického diskurzu tradičními politiky budeme užívat označení prepopulistický diskurz. Jedná se zejména o tři prvky, které „prepopulistický“ diskurz, jak jej zde nazýváme, podle Margaret Canovan (Canovan, 1981) a Alfia Mastropaola konstituují:

Zprv je to snaha verbálně popírat či případně bagatelizovat všechny politické konflikty. I tradiční politika totiž uměla dobře pracovat s prvky nestrannosti a nepolitčnosti. Apel k těmto hodnotám sloužil politikům odjakživa k tomu, aby evokovali pocit sounáležitosti a vytvářeli dojem existujícího základního konsensu, který musí být respektován.

Druhým aspektem je opakované odmítání „politikaření“. Odkaz k tomuto typu uvažování zase rámuje politiku jako nemorální a vzdálenou lidem. Takovýto typ argumentace je funkční, i když naráží na své limity a to většinou ve chvíli, kdy se ten, jenž jej užívá, sám stane

součástí establishmentu. Kromě toho, politická rozhodnutí jsou ze své podstaty dílem politického procesu.

Třetím je „přibližování politiky lidem“. Tím je myšlený proces, ve kterém se politik stává do role obyčejného, člověka z lidu, který sdílí problémy a radosti svých spoluobčanů. Akcentuje svou podobnost s nepolitiky. Prohlašuje, že rád mluví jasně. Že nerad jedná za zavřenými dveřmi, ale naopak raději otevřeně a veřejně pojmenovává problémy. Kromě toho akcentuje takovýto politik své nepolitické kvality, a to ať už jako sportovec, zahrádkář, umělec, intelektuál či klidně jako všichni najednou.

Pro Alfia Mastropala se tyto prvky spojily v postavě Tonyho Blaira. Blair se podle něj nedokázal odpoutat od veřejného image nového nekonvenčního politika, který hledá veřejný konsenzus a příliš nedbá na stranické linie. V jeho projevech měla vždycky místo moralizace politiky a snaha o její normalizaci podle pravidel zdravého rozumu.

3.3.2. Nepolitická politika v ČR a diskurzivní populismus

Je možné takovéto vzorce hledat i v české politické paměti? Když si ještě jednou zopakujeme, které jsou prvky politického diskurzu otevírajícího cestu populismu: snaha o hledání řešení mimo politiku, nadstranicky; skepticismus vůči „politikaření“ a stranicví a diskurzivní odmítání tohoto typu politiky; stylizace sebe sama mimo politiku.

Pokud vedle sebe postavíme tyto aspekty, tak není třeba příliš hluboce přemýšlet a v novodobé české historii je zřejmé, že hovoříme o Václavu Havlovi. Václav Havel jako první listopadový prezident a vůdčí osobnost českého disentu je totiž jedním z autorů, kteří stojí za pojmy, nepolitická politika a občanská společnost.

Abychom pochopili Havlův diskurz, je potřeba podívat se na některé jeho konkrétní příklady. Miloš Havelka ve svém textu „Nepolitická politika“: kontexty a tradice píše: *„Antipolitickou politiku“ Václav Havel kladl do blízkosti sféry „předpolitické“, případně aktivit „zdola“ a rozuměl jí politiku nikoli „jako technologie moci a manipulace s ní nebo jako kybernetické řízení lidí nebo jako umění účelovosti, praktik a intrik“, ale byla pro něj politikou rostoucí „z naléhavosti občanství“ jedním ze způsobů, „...jak hledat a dobývat v životě smysl; jak ho chránit a jak mu sloužit“. Zde šlo o politiku jako „praktikovanou mravnost“ a jako „službu pravdě“.* (Havelka, 1998)

Skutečně pojetí nepolitické či antipolitické politiky Václava Havla, jak o ní píše Milan Znoj nebo Václav Bělohradský, splňuje všechny aspekty, které byly výše zmíněné. Havlova

politika byla politikou anti-stranickou a s velkým apelem na základní univerzalizmus a široký konsenzus, na kterém musí být společnost vystavěná – život v pravdě či řadě jiných symbolů, kterými dokumentoval tento typ politiky. (Bělohradský, 1992)

Havel však nebyl populistou. Je pravda, že jeho úvahy zejména v rámci disentu měly populistickou rétoriku, ale jádrem jeho polistopadové politiky byl spíše demokratický elitismus.

Havlův přístup k polistopadové politice byl přístup, který byl převzatý z disidentské tradice a jehož hlavní principy byly ale neustále aplikovány i v demokratické společnosti. Před nebezpečími tohoto vzývání nestraničné ne-politiky varovalo již dříve mnoho autorů. Například Václav Bělohradský, ve svém textu O politice politické a antipolitické ukazuje, jakou hrozbou je pro demokratickou společnost nepolitická politika, na definici toho, co je a co není politický režim. (Bělohradský, 1992)

Pokud bychom parafrázovali Bělohradského text, pak je režim soubor institucí, kolektivní identity a pravidel. Je to soubor pravidel boje o moc a zároveň nadpolitická kategorie zakořeněná v kultuře, řeči i mravní tradici národa. Vlády se mohou měnit, ale režim přetrvává. Antipolitická politika je pak legitimní ve chvíli, kdy usiluje o změnu režimu. Ve chvíli, kdy problémy společnosti nejsou řešitelné střídáním vlád, kdy nejsou řešitelné v rámci tradiční politické politiky, která je technická pomalá a zdlouhavá, pak je důležité, aby se politika ocitla pod tlakem nadpolitických kategorií. Například kultury či angažovaného intelektualismu.

„Režim definující rámec vládnutí, sám ale je nadpolitickou kategorií: říká totiž, co je dobré a co zlé, co je lidské a co nelidské, co je nám vlastní a co je nám cizí.“ (Bělohradský, 1992)

Pokud ale nepolitická politika uspěje a režim se promění, musí nepolitický politik vstoupit na pole každodennosti a rutiny, k níž patří technicismus a politické strany.

Pokud tedy shrneme, co to je nepolitická politika, pak je to právě boj o režim o pravidla hry. Nositelé této nepolitické politiky jsou intelektuálové a umělci. Ti sami ale nemohou vládnout. Mohou změnit a přenastavit pravidla hry, otevřít prostor pro „politickou politiku“. Pro samotné fungování v rámci nastavených pravidel je ale tato politická a technická politika nutná.

Václav Havel jako disident byl svým konceptem nepolitické politiky zcela klíčovou postavou, která dokázala proměnit hranice režimu, ale jako politik v relacích politické politiky rozhodně svým diskurzem zasel do našeho systému řadu prvků, které - a nyní se vracíme na počátek této kapitoly - podle M. Canovan „otevírají dveře populistickému uvažování“. (Canovan, 1981)

To však nijak nesnižuje legitimitu Havlova diskurzu za minulého režimu. Cílem této kapitoly není rámovat Václava Havla jako populistu, kterým nebyl. Ale naopak poukázat na okolnost, která propojila diskurz disentu v již demokratické společnosti s dnešními populisty.

4. Analyzované pojmy

V úvodní části naší práce jsme si představili jak nástroje, kterými budeme pracovat tak i teorii, kterou přitom využijeme. Nyní je nasnadě přiblížit si konkrétní analytické prostředí, ve kterém se budeme pohybovat. Akademické vymezení populismu, jeho předpoklady i chápání jak jsme jej popsali, je značně široké. Musíme, proto nejprve vybrat na jaké aspekty se budeme soustředit a co budeme sledovat při analytické práci s diskurzem našich aktérů. Z celého korpusu populismu v akademické rovině musíme tedy vybrat několik specifických aspektů. K tomuto vymezení budeme vycházet z přístupu Paula Taggarta, (Taggart, 2004) který však upravíme pro tři pojmy, které jsme si zvolili pro naši analýzu tedy pro pojmy Elita, Lid a Sebepečetí.

1. Taggart tvrdí, že populismus je nepřátelský vůči institucím zastupitelské demokracie. Politiku v nich realizovanou chápe jako ovládnutou elitami. Proto tyto instituce kritizuje a snaží se o zjednodušení procesů demokratické reprezentace, takřka vždy směrem k institucím přímé demokracie.

Praxe je chápána jako nepřehledná a matoucí, podřízená vůli elit, jejichž cílem je uchovat moc a narušit tak proces reprezentace.

Z toho tedy vyjdeme při definici elity. Budeme tedy sledovat:

- Jakým způsobem elity využívají institucionální nastavení (politický a stranický systém) k ovládnutí společnosti?
- Kdo jsou elity? Jaké jsou jejich zásadní nedostatky?
- Jakým způsobem manipulují lid a snaží se o uchování své dominance?

Nadto se nám do toho bodu vejde i představa oné druhé skupiny, oproti které je vymezována identita lidu a kterou jsme v této práci označovali jako „nepřítel“.

2. Populisté se vztahují k jistému „Heartlandu“ tedy představě ideální komunity, v níž je lid dosud nezkažený vládou elit. Taggart tento pojem používá, neboť v souladu s Margaret Canovan hodnotí pojem lid jako příliš široký a nedostatečně vystihující populistickou myšlenku. (Taggart, 2000) Heartland je podle něj retrospektivní utopie, která ač idealizovaná a nejasná není o nic méně silná.

V českém kontextu však nemají i kvůli historickému vývoji populisté příliš prostoru pro retrospektivní tvorbu Heartlandu. To však neznamená, že by lid nebyl konstruován.

Konstrukce lidu jen neprobíhá pouze tak, jak tvrdí Taggart, retrospektivně - jako obyvatel Heartlandu, ale v současnosti za pomoci snahy o nalézání správných adjektiv vystihujících současného lid. Například jako „všech slušných lidí“, „pracovitého národa“ atd. Tento bod budeme tedy chápat, jako konstrukci lidu a jeho specifika.

U pojmu lid se tedy zaměříme na to:

- Jaká jsou základní adjektiva, kterými je lid charakterizován? A naopak jaká vlastnosti lidu typicky nepatří?
- Jaký je vztah lidu k politice a demokracii? V čem se liší oproti situaci po roce 1989. (Realita režimu oproti jeho idealizované podobě.)
- Je-li přesto někdy evokována představa Heartlandu, jak je tento Heartland konstruovaný?

3. Taggart tvrdí, že v jádru populismu chybějí specifické hodnoty. Tato amorfnost umožňuje populistickým hnutím spojení s řadou dalších ideologií, které záleží na různých kontextech. Nadto chápou populisté sami sebe v každém kontextu jinak nikoliv jakou součástí specifického populistického proudu.

Tento bod přeneseme do naší práce jako sledování specifického sebepojetí populistických stran. Budeme se tedy ptát, jak chápou populisté sami sebe.

U tohoto sebepojetí se zaměříme na to

- Co povolává stranu či hnutí k vyřešení politických problémů?
- Jaký je vztah lídra či hnutí k elitě? Co jej odlišuje?
- Jaká je vlastní identifikace na tradičních politických osách? Jaký je vztah k ideologii?
- Kdy dosáhneme „úspěchu“? Co je náš dlouhodobý cíl?
- Jakým způsobem je třeba se organizovat?

Shrňme-li tedy naše tři body, budeme sledovat pojetí lidu, elit a sebepojetí populistů u dvou stran, které jsme v úvodu naší práce označili za populistické. Jsou jimi ANO a Úsvit

přímé demokracie. V kapitolách věnovaných těmto stranám budeme ještě pracovat s koncepty chápání populismu, které se k nim specificky vztahují.

Kromě toho bych z otázek, které jsme si výše položili, ještě rád zdůraznil problematiku politické orientace ANO a Úsvitu na tradičních osách pravice a levice. Toto téma mi přijde velmi důležité neboť úspěchy, které obě hnutí dosáhly, rozhodně nejsou bezvýznamné a mění politickou situaci v České republice. Ony tři analyzované pojmy tak doplníme otázkou týkající se politické orientace ANO a Úsvitu na škále pravice-levice.

Co se týká těchto dvou stran, dovolíme si poměrně odvážný krok, který však má své opodstatnění. Jak již bylo zmíněno, populistické strany jsou strany hierarchizované a centralistické. Spoléhají na charismatického a silného lídra a komunikace probíhá takřka výhradně skrz něj. V případě těchto tří stran tomu tak je bezpochyby také. Andrej Babiš a Tomio Okamura jsou zcela jednoznačně dominantní ve svých politických uskupeních. Kromě toho v případě ANO i Úsvitu jsou materiály, které strana vydává poměrně pečlivě sledovány centrálním oddělením pro styk s veřejností. Dovolíme si tak v této práci zjednodušení ve smyslu, kdy texty autorů a lídrů stran budeme ztotožňovat s názory hnutí jako takových.

3.1. Analyzovaný materiál

Zásadním kritériem výběru textů bylo, aby se vyjadřovaly k dostatečnému množství témat a zároveň, aby se jednalo o texty, o kterých lze s jistotou říct, že nenesou osobní názory autorů, které by byly výrazně odlišné od názorů zbytku hnutí. Rozhodl jsem se tak vybrat ty materiály, které podléhají co největší kontrole centrálních orgánů obou hnutí a časově spadají do dvou předvolebních kampaní, které jsme zvolili.

Vybrány byly:

1. Facebookové profily stran a hnutí za období od 1. 9. 2013 – 25. 10 2013 a 1. 4. 2014 – 23. 5. 2014
2. Blogy stran a lídrů stran za období za období od 1. 9. 2013 – 25. 10 2013 a 1. 4. 2014 – 23. 5. 2014²³

² V případě kapitoly Romové a cizinci jsem využíval i starší blogy Tomia Okamury věnující se tomuto tématu. Jedná se o problematiku, která je v Okamurově diskurzu zcela klíčová, ale analyzovaný vzorek neobsahoval dostatek materiálu pro efektivní analýzu.

a. Za hnutí Úsvit: Tomio Okamura - <http://okamura.blog.idnes.cz/>

b. Za hnutí ANO: Andrej Babiš, deník nepolitika - <http://andrejbabis.blog.idnes.cz/>

a dále blogy ANO <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/>

U blogů je podstatné poznamenat jednu věc. Je velice nepravděpodobné, že by si tyto blogy psali vždy lídři stran skutečně sami. Politická praxe vede k tomu, že většinou pouze výstupy schvalují a jsou jim připravovány komunikačním týmem. To však nijak nesnižuje jejich vypovídající hodnotu.

3. Programy stran pro kampaň do předčasných voleb do Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky 2013 a do voleb do Evropského parlamentu 2014.

3.2. Použité nástroje

K samotné analýze jsem použil program ATLAS, v rámci kterého jsem použité výroky kódoval na dvou úrovních kódů. Primární úrovní byly tři zkoumané pojmy Lid, Elita, Sebepojetí. Na sekundární úrovni jsem užíval řadu kódů, které výrok dále rozvíjel - například demokracie, korupce, média a další.

³ V případě citací z těchto blogů a z facebookových profilů jsou využité odkazy pod čarou, které odkazují k jednotlivým blogům. V sekci „Zdroje“ pak najdete kompletní odkaz na jednotlivé blogy. Obvyklý způsob citování se ukázal být jako příliš nepřehledný a proto jsem zvolil tuto variantu.

5.ANO – Podnikatelský populismus

„Andrej Babiš opakovaně upřesnil, že stát se má řídit jako firma, jejímiž akcionáři jsou občané.“

-Martin Stropnický⁴

Abychom mohli začít analyzovat něco tak obsáhlého jako je diskurz politického hnutí, je důležité najít pevný bod, z něhož je možné vykročit. Co je tedy jednotící myšlenkou za populismem, který ANO užívá? Ještě než tedy začneme se samotnou analýzou, stojí za to podívat se, co o populismu ANO již bylo napsáno.

Populismus, který bývá ANO připisován, nese označení podnikatelský populismus. (Bíba, Buben, 2011) Základní konstrukcí, kterou Babiš vytváří, je v této logice obraz dobrého lidu, jako oběti neefektivního manažerského řízení země. Buben a Bíba tvrdí: „*Babiš tak konstruuje lid jako oběť neschopného politického vedení (managementu) a řešení politických, sociálních a ekonomických problémů této země spatřuje ve vládě manažerů, kteří své schopnosti prokázali.*“ (Bíba, Buben, 2011)

Kromě toho však má ANO vytvářet ještě další dichotomii - a to vymezení lidu proti nepříteli. Tento střet funguje údajně jako „dichotomie mezi ekonomicky prospěšnou a ekonomicky škodlivou částí populace. Ekonomicky škodlivou část tvoří všichni ti, kteří jsou z různých důvodů závislí na tzv. penězích druhých.“ (Bíba, Buben, 2011)

Obě tyto roviny poukazují k ekonomické racionalitě jako základu, ze kterého je třeba vycházet při analyzování výroků představitelů ANO. Ačkoliv je ovšem ekonomický aspekt pro logiku populismus u hnutí ANO klíčový, je doplněný řadou dalších prvků, které budeme analyzovat. Jak jsme napověděli výše, tato kapitola bude rozdělena do tří částí věnujících se našim třem pojmům - elitě, lidu a sebepojetí.

⁴ ANO [Andrej Babiš opakovaně upřesni,...] In: *Facebook* [online] 2. 9. 2013

5.1 *Elita - všehoschopní a neschopní*

Babišova konstrukce elity je systematickým vytvářením obrazu všehoschopných a neschopných zároveň. Je to představa skupiny sdílející tolik ambivalentních a protichůdných charakteristik, že by se zdálo, že tato konstrukce nemůže držet při sobě. Opak je ovšem pravdou. Ve výrocích ANO není například problém najít představu elit, které jsou na jednu stranu neschopné vysvětlit společnosti, co nabízejí a neumějí s ní komunikovat, a na druhou stranu jsou přesto schopné 25 let „mást společnost“⁵ a získávat hlasy voličů.

I když jsou ovšem určité charakteristiky rozporuplné, jeden faktor se v diskurzu ANO objevuje neustále dokola. Elita je, v souladu s populistickým přesvědčením, charakterizována negativně jako skupina, která škodí většině společnosti - lidu -, a jako skupina, která musí být odstavena od moci, aby mohlo dojít k demokratizaci.

Akteři, kteří jsou v tomto diskurzu takto vymezení, jsou dva – politici a ti, kdo politiky řídí. Ačkoliv k tomu první pohled svádí, bylo by nesprávné zužovat apel, se kterým ANO přichází, jako vymezený pouze vůči politikům. Ano, k politikům, jako představitelům politických stran, je upřená hlavní část pozornosti, ale kromě nich zde existuje skupina, která je označovaná jako „vyžírky, satelity⁶, kmotři, šibři, kamarádičkově⁷“ a řadou dalších názvů, která ilustruje zájmové skupiny stojící za politickou reprezentací.

Politici a tyto skupiny v řadě vlastností splývají. Především mají stejný zájem, kterým je získávat přístup k veřejným statkům, a to zejména pro vlastní obohacení. „*Drancování dobytého území (...) už v této zemi JE SYSTÉMOVÉ - jedná se o spolehlivě fungující mechanismy...*“⁸ Fakt, že kvalitativně nejsou v diskurzu ANO tyto dvě skupiny rozdílné, je i způsob, jakým jsou v diskurzu postaveny vedle sebe. „*Politici a kmotři...*“⁹

Vztah mezi politiky a zájmovými skupinami stojícími v pozadí je ovšem komplikovanější. Nejde totiž říct, že apel, se kterým ANO přichází, zcela homogenizuje skupinu označovanou jako politici. Způsob, jakým vytváří představu stranického života, k tomu leccos napoví. Tento pohled na moralitu politických praktiků je v českém politickém uvažování analogicky možné nalézt. Podobným způsobem se řada intelektuálů v době národního obrození vztahovala ke katolické církvi a jejímu vztahu k českému národu jako „oběti“ habsburské

⁵ Blog: Babiš, Andrej: Podporuje pravici, proto volím levicí!

⁶ ANO [Věra Jourová: "Dřív, než začne politik slibovat..."] In: *Facebook* [online] 11. 9. 2013

⁷ ANO [Ptali jste se nás ve Zlíně ...] In: *Facebook* [online] 26. 9. 2013

⁸ Blog: Jourová, Věra: Jak odvrátit pozornost od problémů dneška

⁹ ANO [Ti, kteří dneska tvrdí, že nemáme žádný program ...] In: *Facebook* [online] 24. 10. 2013

nadvlády. Obyčejný politik – řadový člen, stejně jako vesnický kněz, nemusejí být z podstaty špatní a lidu odcizení. Často se pracuje i s individuálními případy „slušných“ v minulosti nosících knihy obyčejnému lidu, dnes známých ve své komunitě jako poctivě pracujících. Ovšem čím výše v hierarchii, ať již tehdy církevní, či dnes stranické, tím větší odcizení a tím větší averze aneb slovy populistů „kolaborace s elitou“.

„Obyčejní členové strany“ jsou tak často obětí. V podstatě nemají vliv na řízení strany a nemají vliv na fungování elity. Strany jsou tak v „sevření kmotrů“¹⁰ a členská základna nerozhoduje o složení kandidátek. Někdy je vztah přímo popisován jako vydírání členů stranickými sekretariáty či dalšími zájmovými skupinami. V kontrastu k tomu stojí slušnost a racionalita komunálních řadových politiků. *„Zkrátka na obci se nepolitikaří tolik, jako „tam nahoře“. A to je ta správná cesta.“*¹¹

Velmi dobře se ukazuje tato konstrukce například na otázce omezování preferenčních kampaní a kroužkování. „Proč se takovéhoho vyjádření vůle voličů tradiční strany bojí, je zřejmé. Čela kandidátek pracně vybojovaná v zákulisí stranických sekretariátů by vzala za své.“¹² Stranický sekretariát je zde spojený se zákulisím, nepřehledným a skrytým prostředím, které je uzavřené a vylučuje vnější pohled.

Nelze tedy zjednodušit zaměření ANO jen vůči politikům. Skutečným nepřítelem je tady představa skryté elity, jejíž členy nemusí být vždy snadné identifikovat. Je tak opět možné chápat tento apel, jako potvrzení populistické teorie, která jednak chápe pojem „obyčejnosti“ (v tomto případě i obyčejných členů stran) pozitivně. Kromě toho se potvrzuje i předpoklad přisuzující populismu velkou averzi vůči představě partikulární zájmové skupiny, jako účastníka demokratického procesu.

5.1.1. Neexistující ideologie a egoismus elit

Vlastnostmi elity je zejména pragmatismus, ideologičnost, egoismus a neschopnost sledovat ekonomickou racionalitu. Je důležité nenechat se zmást zdánlivě protikladnou dualitou pragmatičnosti a podřízení ideologii.

¹⁰ Blog: Babiš, Andrej: Paní Němcová potvrzuje, že ODS už není pomoci!

¹¹ Blog: Kolovratník, Martin: Hledejme cesty!

¹² Blog: Pilný, Ivan: Kdo se bojí, ten má hnědý kaliko!

Ideologie je v diskurzu ANO zaprvé nástrojem elit, kterým zakrývají své skutečné zájmy a zájmy kmotrů, kteří je řídí. „Vždycky jsem také tvrdil, že na nás takzvaná pravice a takzvaná levice hrají před volbami habaďůru, aby se pak nakonec dohodly.“¹³

Zadruhé je to ovšem současně prvek iracionality, která politikům znemožňuje kvalitní řízení země, i kdyby měli zájem zemi opravdu kvalitně řídit. Jejich rozhodnutí jsou ideologická a proto nesprávná.

Na jednu stranu tak dělá z politiků cyniky, kteří pomocí ideologie (které nevěří a užívají jí jako nástroj) matou veřejnost, na druhou stranu tvrdí, že politici uvěřili své ideologii natolik, že jim zakrývá vidět skutečnou podstatu věcí a přijímat správná rozhodnutí.

„Možná někomu budu připadat jako kolovrátek, ale v české politice o pravici a levici nejde. V politice jde dnes bohužel jen o to, aby se v ní stávající strany udržely.“¹⁴ Tak může na jednu stranu znít povzdech nad tím, že je politično jen iluzorním nástrojem, na druhou stranu mohou politici ANO tvrdit, že se budou rozhodovat na základě odbornosti selského rozumu a nenechají si „zastřít“ oči ideologií tak jako tradiční strany.

Mezi pravicovým a levicovým uvažováním ale přece jen rozdíl v tomto diskurzu existuje. Ten ilustrativně nastínil Martin Stropnický: „*Když "levice" slibuje všem občanům hromadu čokolády, je jistě dobré namítnout, že si lidé nanejvýš tak zkazí zuby. Když "pravice" hřímá o štíhlém státu a nebezpečí ztráty identity ve zlotřilé Evropě, zkazí vám to žaludek.*“¹⁵

Levice je tak profilovaná, jako iracionální, rozhazovačná, nezodpovědná. Přesně ve stylu Casseho Mudde jako strana *Stammtish*. Pravice je naopak zobrazována jako oběť vlastní ideologie, pro kterou zapomíná na „selský rozum“. Konkrétně je u ní akcentovaná potřeba „*šetřit tam kde to společnosti uškodilo*“¹⁶ Na pravici je také výrazně více zobrazováno propojení politiky se zájmovými strukturami. Tento obraz pravice - jako zaslepené - není samoučelný. Představa šetření je diskurzu ANO blízká. Je tak potřeba rozlišit „dobré“ a „špatné“ šetření.

¹³ Blog: Babiš, Andrej: Podporuje pravici, proto volím levici!

¹⁴ Blog: Babiš, Andrej: Podporuje pravici, proto volím levici!

¹⁵ Blog: Stropnická, Martin: Jsem naprosto přesvědčený, že ANO vizi má.

¹⁶ ANO [Státní rozpočet je každým...] In: *Facebook* [online] 16. 9. 2013

5.1.2. Zrada elit a manažerské řízení

Ovšem české elity více spojuje, než rozděluje. Bez ohledu na to zda věří své ideologii či nikoliv je klíčovou charakteristikou jejich vztahu vůči lidu motiv zrady. Neustále se opakující formulace, že strany, politici, ti co nám posledních 25 let vládnou a další, se dopustili a dopouštějí opakované zrady na občanech. *"Současní politici už několikrát dostali "druhou šanci".*¹⁷

Tato zrada se konkrétně týká odcizení elit od lidu tím, že neschopností svého řízení poškozují ekonomiku korupcí i faktem, že za 25 let zadlužili národ, a řadou dalších věcí. Důvody těchto pochybení jsou dvojí. Zejména je to egoismus elit a skutečnost, že porušují společenská pravidla pro vlastní obohacení. Ovšem toto vysvětlení by nestačilo.

Tento odkaz k negativním vlastnostem vyplývajícím z korupce a snahy o získání přístupu k veřejným prostředkům, který je ovšem v podstatě základem každého populismu, byl u ANO doplněn ještě dalšími prvky. Buben a Bíba uvádějí, že: *„Případ Andreje Babiše je specifický v tom, že se snaží vnutit do prostoru, který je již do značné míry obsazen. Toto omezení manévrovacího pole se odráží i v tom, že při konstrukci dobrého lidu, toužícího po manažerské správě, akcentuje témata pro předcházející podnikatelské populismy zapovězená.“* (Bíba, Buben, 2011)

ANO tak začalo zdůrazňovat také systémová selhání politiků, jako těch, kteří zemi řídí. Tato neschopnost efektivního řízení není dána egoismem, ale tím, že politik je konstruován jako ne-odborník. Odborníci jsou v podání ANO ti jediní, kdo jsou povoláni rozhodovat a diskutovat o veřejných otázkách. *„Jenom vycházím z toho, že o odborných věcech se mají bavit odborníci. Pokud něčemu nerozumím, tak to řeknu a neplácám nesmysly.“*¹⁸ Samotné označení rozhodnutí za politické, či vyslovení tohoto názoru z pozice politika, tento názor diskredituje. V ostrém kontrastu vždy najdeme kvalitu politiků proti kvalitě odborníků. *„Paní Němcová tvrdí, že hnutí ANO má na billboardech blbosti, odborníci ty blbosti hodnotí docela kladně.“*¹⁹

Důsledky tohoto neodborného uvažování pak jsou různé. Politikům je připisována krátkozrakost, stavěná do kontrastu s dlouhodobým výhledem odborníků, neschopnost komunikovat evropská témata, čerpat dotace nebo efektivně řídit ekonomiku.

¹⁷ ANO [Současní politici už několikrát...] In: *Facebook* [online] 16. 9.

¹⁸ Blog: Babiš, Andrej: Zázitky z debaty na ČT 24

¹⁹ Blog: Babiš, Andrej: Paní Němcová potvrzuje, že ODS už není pomoci!

Zejména otázka ekonomiky a zadlužení je pro ANO zásadní. „Stát, který se chová strategicky, roste. Stát, který chvíli bezhlavě utrácí a další chvíli bezhlavě šetří (a navíc nepoznáte, kdy kterou věc dělá, protože státní rozpočet vypadá při obou pólech téměř stejně, tedy v hlubokém mínusu) si zakládá na problémy, ze kterých nás budou tahat ještě pravníci. Leda bychom včas povolali ty strategicky uvažující manažery. Ano, pak bude líp.“²⁰

Odborník podle ANO uvažuje racionálně a řídí zemi manažersky. Řídí ji jako firmu. Hlavní náplní tohoto řízení je pak ekonomická efektivita. Technokratický slovník, který ANO nadřazuje politice, pak samozřejmě není hodnotově neutrální. Řídí-li odborníci zemi lépe než politici a řídí-li zemi s vidinou ekonomického primátu, pak se jedná o velmi konkrétní hodnotové zakotvení. Technokratický slovník zastíňující neoliberální ekonomizující hodnoty je dokonce pro Bíbu a Bubna důvodem k obavám o demokratický charakter hnutí. „*Autoritářskou příchutí* (u hnutí ANO - pozn.) *chápeme jako symptom mnohem hlubšího autoritářství, které je v tomto případě maskováno a artikulováno neutrálním, univerzálním technokratickým slovníkem.*“ (Bíba, Buben 2011)

Dobře ilustrovat jde tento vztah k ekonomické racionalitě na dualitě práce politiků a podnikatelů. Práce politiků navíc také není vůbec prací ve smyslu, jak ji ANO pojmenovává. Zatímco Andrej Babiš například „vybudoval firmy a stavěl je na nohy“. Politici se nevěnovali produktivní práci, ale pouze vykonávali svou činnost v zastupitelských institucích. A protože je tato činnost pojmenována jen jako nástroj sebeobohacení, je jí přisouzeno, že nic netvoří. V tuto chvíli pak ANO zapojuje opět představu „kvalitní práce“ jako hodnoty samy o sobě. Politici tak nemohou mít vztah ke své činnosti. Jejich práce není produktivní prací podnikatelů, ale lacinou náhražkou.

Neschopnost politiků manažersky řídit stát je dále dokládána zejména na problematice veřejného zadlužení, daní a evropských dotací. Deficit státního rozpočtu je podle ANO zásadní problém. Proti dnešním dluhům staví Babiš situaci v roce 1989. „*Naše země nebyvala zadlužená, naopak, jiní dlužili nám.*“²¹ V otázce daní zase poněkud neurčitě odkazuje k množství typů daní jako důkazu špatné správy, nikoliv k jejich výši. Vztah státu k daním je

²⁰ Blog: Kolovratník, Martin: Je strategie pro politiky neslušným slovem?

²¹ Blog: Kolovratník, Martin: Celonárodní zaměstnanecký benefit SPOZU: Vrhne národ na koleje, nebo za hranice?

označován jako „*daňové šílenství*“²² A nakonec v otázce dotací zdůrazňuje zejména neschopnost jejich čerpání a riziko korupce.

Tato manažersky nefunkční elita navíc selhává i ve vztahu k Evropě. Evropa je ve vztahu k elitám pojímaná jako místo, kde v institucích EU dochází ke střetu elit národních států, které hájí své zájmy, a ty elity, které jsou manažersky nejspokornější, v tomto střetu vítězí. Cenu, kterou si pak odnášejí, jsou co největší dotace případně jiné ekonomické výhody. České elity však nejen že tento fakt nepochopily a opět jednájí ideologicky, ale ani jejich schopnosti jim neumožňují uspět.

Viníky současného stavu jsou navíc všichni politici. S odůvodněním, že za 20 let se vystřídaly v parlamentu všechny strany, se tak stává každý problém vinou všech stran. V otázce státního dluhu ANO tvrdí „*Opakuji pro jistotu ještě jednou: tento stav způsobily všechny parlamentní politické strany, a to bez výjimky. Je to banda nezodpovědných zoufalců, kteří možná ani netuší, co naší zemi způsobili.*“²³ Opět tak nacházíme další bod populistickou teorií dobře popsany. ANO se chápe jako jediná skutečná opozice stávajícího systému.

Jakékoliv přísliby do budoucna mohou být odmítnuty s tím, že nebyly splněny v minulosti. „TOP 09 měla víc než tři roky na to, aby prosadila zákon, který teď považuje za zásadní. Buď to doopravdy nechtěla, nebo byla neschopná. Žádné třetí vysvětlení není.“ Elity jsou tedy zrádci a změna není možná.

5.2.Lid – pracovitá oběť

Jestliže že ekonomická racionalita a její nedostatek prostupuje vymezením elity, pak je u konstrukce lidu zcela klíčová efektivní adaptace ekonomické reality. Babišův lid je skupinou konstruovanou jako ti, kteří pochopili fungování moderní tržní společnosti, nejsou s jejími principy v rozporu a snaží se hrát podle pravidel. Tím samozřejmě sám sobě škodí a stává se obětí elity, která dle těchto pravidel hrát nehodlá.

Lid je v tomto případě konstruován ve dvou rovinách - jednak v opozici k elitě a jednak ve vztahu ke všem ostatním skupinám společnosti, které do tohoto lidu zahrnuty nejsou. Zatímco jsme se výše podívali na to, jakým způsobem je vytvořen obraz elity, je také potřeba se podívat na to, které pozitivní aspekty konstruují lid.

²² Blog: Havlíček, Karel: Daňové šílenství státu.

²³ Blog: Havlíček, Karel: Daňové šílenství státu.

Kvality lidu jsou v našem kontextu pak opět popisovány a nacházeny v otázkách materiálních. Právě zde bychom mohli ponejvíc uplatnit Taggartův pojem Heartland. Ten je zde konstruován na základě specifického obrazu první republiky.

„Naše země byla po mnoho desetiletí dobrou značkou pro celý svět. Byla na špičce světového strojírenství, obuvnického, sklářského, textilního, potravinářského průmyslu. Jména podnikatelů Baťa, Škoda, Kolben či Klement požívala všeobecné úcty. Za jejich úspěchem stály tisíce lidí, kteří měli příležitost uplatnit své schopnosti.“²⁴

Na představě dvaceti let (mezi roky 1918 a 1938) je zvýrazněn život specifické skupiny obyvatel – podnikatelské elity a idealizované principy fungování tohoto segmentu společnosti jsou použité v konstrukce českého Heartlandu.

Tím, co bylo hodnotné, byly kvalitní produkty vyráběné prvorepublikovými kapitalisty. Tento podnikatelský duch navíc nebyl otázkou nahodilosti. „*Za první republiky stát svoji značku systematicky budoval, stanovil jasná, všem srozumitelná, jednoduchá a stabilní pravidla, dohlížel na jejich dodržování, otevíral dveře obchodu, hájil a podporoval ty, kteří chtěli a uměli přiložit ruku k dílu.*“²⁵

Akcentována je tak představa kapitalistické společnosti s kvalitním právním státem, který dával příležitost tvorbě této poněkud abstraktní „kvality“. Tato retrospektivní představa se samozřejmě přenáší i do konstrukce současného lidu. „*Prostě makám. Podnikám, vyrábím a poskytuji službu, odevzdávám daně, nekradu, neuplácím. Stát se snažím nepotřebovat...*“²⁶ Takovýmto způsobem ukazuje ANO hodnoty dobrého lidu.

Je zde akcentována ekonomická nezávislost na společnosti, samostatnost a ekonomická zdatnost. Ideálem úspěšného člověka je podnikatel, který buduje firmy nebo je případně staví na nohy.

Není ovšem s podivem, že jsou akcentovány právě tyto schopnosti. Spoléhat se na společnost a stát je nejen nemorální, ale také nestrategické. „*Stát jako celek selhává. Nechrání poctivé, aktivní lidi brzdy, přitom není schopen dohonit lumpy a podvodníky.*“²⁷

²⁴ Blog: Babiš, Andrej: Programová východiska ANO

²⁵ Blog: Babiš, Andrej: Programová východiska ANO

²⁶ ANO [Prostě makám...] In: Facebook [online] 7.10.

²⁷ Blog: Babiš, Andrej: Programová východiska ANO

Problematické na tomto přístupu ovšem je, že takto konstruovaný lid vždy musí mít svůj protějšek v těch, kteří jsou tímto způsobem z lidu vynecháni či vyloučeni. Buben a Bíba ostatně k definici podnikatelského populismu dodávají: „*Společnou podstatu všech forem populismu podnikatelů spatřujeme v logice konstrukce lidu a obrazu jeho nepřítele na základě dichotomie mezi ekonomicky prospěšnou a ekonomicky škodlivou částí populace.*“

Ekonomicky škodlivou část tvoří všichni ti, kteří jsou z různých důvodů závislí na tzv. penězích druhých. Sama závislost na penězích druhých může zahrnovat a popisovat celou škálu sociálních vztahů a pozic (např. plátcí daní – příjemci sociální podpory, lidé v produktivním věku – důchodci, zaměstnaní – nezaměstnaní, zdraví – nemocní, zaměstnavatelé – pracující, podnikatelé – základní výzkum, Češi – Romové....)“ (Bíba, Buben, 2011)

Popřípadě lze nabídnout pohled Victorie Stoiciu. Ta tvrdí, že se neoliberálnímu ekonomickému populismu daří pocit solidarity ze společnosti vymýtit a nahradit směsicí zloby a elitářské odsuzující revolty. „Jdi makat!“ zní společenské heslo, asociuje chudobu s nezaslužností. „*Podobně jako antiliberální ekonomický populismus tvrdí, že spekulant z Wall Street ani bankéř si svůj blahobyť nezaslouží, jelikož oba na společnosti parazitují, neoliberální populismus hlásá, že chudý člověk i důchodce páchají bezpráví, jelikož žijí za peníze těch, kdo pracují.*“ (Stoiciu, 2012)

5.2.1. Nepolitická politika a ukradená revoluce

Emancipace od společnosti však neprobíhá jen v rovině materiálně-existenční závislosti. Lid je také konstruován jako primárně nepolitický. V teoretické části jsme naznačili, že nepolitičnost společnosti je v české politické mentalitě silně zakotvená. Diskurz ANO na tuto tradici svým způsobem navazuje. Politický veřejný život je zde chápán jako aktivita, kterou nelze dosáhnout zlepšení společenské situace. V kontrastu k tomu je pak právě ono pojetí práce, jak bylo naznačeno výše. „*Politiku jsem vnímal jako vnější prostředí své práce, před kterým musím pečlivě zavírat okna...*“²⁸ Tato nepolitičnost podtrhuje přístup k ideologii, který jsme zmiňovali v souvislosti s elitou. Lid zkrátka nechce být politický a před politikou je třeba „zavřít okna“. Vztah k politice tak není nepodobný tomu, jak se řada lidí vztahovala k politickému vyjádření v reálném socialismu.

Útěkem od politiky však nemá být chataření, ale ona poctivá práce a podnikání. S tím se politika v diskurzu ANO kvalitativně nedá měřit, v tomto kontextu není chápána jako

²⁸ Blog: Komárek, Martin: Aby bylo líp

produktivní činnost, ale pouhý způsob sebeobohacení, který nevytváří veřejné dobro. Zatímco soukromé sféra vytváří trvalé hodnoty, politický život nikoliv. Andrej Babiš tak například „...posledních dvacet let buduje svůj podnik každý den. Představa, že se od něj přes noc jako člen Sobotkovy vlády odstříhne, je naivní, jak jen naivní mohou být představy někoho, kdo kromě dveří do Sněmovny neotevřel při cestě do práce žádné jiné.“²⁹

Pokud jsme se již trochu dotkli problematiky minulého režimu, je potřeba říct, že i toto téma Babiš otvírá. Jednak ve vztahu k porevolučnímu očekávání a jednak k umocnění ekonomické racionality, jako klíčového prvky konstruujícího lid. Předně ANO nepovažuje za problém minulost aktivního politického života za normalizace. Kromě toho, že tato potřeba vychází z politické strategie, která se musí vyrovnat s obviněním Andreje Babiše jako spolupracovníka StB, tak také zapadá do vztahu k političnu a ideologii, jak bylo výše nastíněné.

Vztah ke komunistické minulosti je postaven do srovnání s manažerskými schopnostmi a ekonomickou racionalitou. V podstatě je tak upozorňováno na to, že případné škody, které by mohlo společnosti přinést angažmá lidí s komunistickou zkušeností, není nic proti tomu, jaké škody působí společnosti vláda současných ne-manažerských elit. Opět je tak technokratickým a univerzalistickým slovníkem evokován primát specifických hodnot zarámovaných jako apolitických.

Druhým způsobem, který dokumentuje podobnou logiku, jak se ANO vztahuje k minulému režimu je otázka „ukradené revoluce“. K vysvětlení konstrukce, kterou Babiš tvoří, si opět vypomůžeme analogií. *"V českém antikomunismu téměř [pozn. MH - kde je jasně ohraničená a vymezená KSČM jako strana komunistů] chybí sžíravá a drásající vidina postkomunistů jako staronových vítězů, kteří splynuli s novou elitou. Chybí v něm – nebo přesněji řečeno není v něm dominantní – radikální a fundamentální moralistická kritika stávajících poměrů a s ní spojený prvek frustrace, který se objevuje nejsilněji v polském a maďarském antikomunismu poražených. [pozn. MH - kde se strany transformovaly]"* (Koubek, Polášek, 2013)

Andrej Babiš ovšem evokuje také vidinu "ukradené revoluce", kdy jistý typ elity za posledních 25 let ovládl český politický prostor a svou manažerskou neschopností a sklony k egoismu (čti korupci) způsobil společnosti značné škody. Zatímco v polském a maďarském

²⁹ ANO [Víte to dobře...] In: *Facebook* [online] 31. 3. 2014

případě byla revoluce ukradená komunisty, kteří elitu infikovali, v českém prostředí elita sama ukradla přísliby revoluce, aniž by k tomu komunisty potřebovala. Způsob, jakým se vztahuje k dědictví revoluce, je tak opět ona uloupenost, ale nyní už bez komunistů.

Co se tedy týká konstrukce lidu ve vztahu k minulému režimu a sametové revoluci, je lid konstruován jako ten, pro něhož není komunistická minulost, nebyla-li zcela extrémní, relevantní. Otázka vztahu k minulému režimu je stejná, jako otázka ideologie. Je odsunuta na vedlejší kolej oproti problematice ekonomické racionality.

5.3. *Sebepojetí*

Když se dostáváme k poslednímu aspektu populismu ANO, je zřejmé, že začínáme vyčerpávat témata, která jsou relevantní. Je to dáno zejména tím, že každý aspekt je obsažený v těch předchozích. Lid je konstruován jako opak elity a sebepojetí populistů zase vychází z toho, jak konstruují lid.

Přesto pro úplnost je potřeba poukázat ještě na zbývající aspekty populismu hnutí ANO. V části věnované vymezení lidu (nakonec i v teoretické části) jsme se věnovali klíčovému předpokladu vzniku populismu - tím je vědomí politické a společenské krize. Tento motiv krize se u ANO objevuje často. Politiku už nestačí ignorovat, jak to bylo možné dříve. Politická rozhodnutí jsou už natolik špatná, že: *„Svá rodinná okna a své životní dveře před politikou nezavřeme, ona nám je prostě vyrazí - protože politika, zvláště v poslední době, hrubě ovlivňuje to, v čem žijeme, i to, v čem budou žít naše děti.“*³⁰

Demokracie, která přestává fungovat, se projevuje zejména tím, že není možné volit žádnou ze stávajících stran a až ANO přináší reálnou alternativu. *"V posledních letech jsem sledoval, jak klesá moje ochota jít k volbám, až klesla skoro na nulu. Po setkání s Andrejem Babišem jsem zjistil, že ANO je ta možnost."*³¹

Jen tato hluboká krize pak dokáže přesvědčit populistického lídra a hnutí k tomu, aby se začali politiky účastnit. V teoretické části jsme popisovali, jakým způsobem je vstup do politiky pro populisty obětí. Tento motiv je zde jasně zřetelný. *„Andrej Babiš dlouho hledal*

³⁰ Blog: Komárek, Martin: Aby bylo líp

³¹ ANO [V posledních letech jsem sledoval ...] In: Facebook [online] 3. 10. 2013

lídra, tvář do první řady, ale nakonec zjistil, že se do toho nikomu nechce. Šel do toho tedy sám, i když si ostatní fúkali na čelo, že si zničí byznys i pověst.“³²

Motiv oběti se neustále opakuje. Dotvrzuje odmítnutí politična a představu, že vstup do politiky je v podstatě odsouzeníhodný a je potřeba se za něj omluvit. *"Pokud se jedná o finance, tak bych se obětoval,*"³³ říká Andrej Babiš jen pár dnů před volbami.

V žádném případě pak populisté nepojímají politiku jako zaměstnání. To se týká zejména platů. Já jsem šel do politiky proti své vůli, kvůli poptávce veřejnosti po změně, nikoli kvůli nějaké moci, vliv jsem měl i předtím a byl jsem víc v klidu. Ta poptávka veřejnosti je stále veliká, nikdo jiný z těch, kteří by to tu mohli změnit, se nechtěl obětovat.³⁴ Či případně „Do politiky nejdu kvůli penězům, věřte, že žádné další nepotřebuji.“³⁵

Samozřejmě tento vztah je položený do kontrastu s tradičními politiky, kteří jsou na své poslanecké práci existenčně závislí. Například: *„Kandidáti hnutí ANO, včetně mě, Poslaneckou sněmovnu kvůli obživě nepotřebují. Pan Benda ji potřebuje nutně.*“³⁶

5.3.1.Lidové hnutí

Klíčovým prvkem v populistickém uvažování je také prezentace lídra a hnutí jako těch, kteří nesou nejlepší hodnoty lidu. Nestačí sdílet pouhý negativní vztah k političnu a považovat svůj vstup do politické praxe za oběť, je také potřeba ukázat, že ANO sdílí nejakcentovanější hodnotu - tou je stále zmiňovaná ekonomická racionalita a manažerské řízení. V této chvíli snad již netřeba detailně opakovat všechny zásady vnímání a konstruování společenské reality, kterou jsme již demonstrovali na příkladu elity i lidu. Postačí tedy stručné shrnutí.

ANO a zejména pak Andrej Babiš rozumí sami sobě, jako týmu manažerů, kteří přicházejí řídit stát. Řešení, která nabízejí, jsou ekonomicky racionální, neideologická a technokratická. *„Náš recept na zvýšení zaměstnanosti je racionální a manažerský,*“³⁷ zní typický výrok jeho představitelů. Stejným způsobem se hnutí vztahuje i k dalším tématům.

³² ANO [Andrej Babiš dlouho hledal...] In: *Facebook* [online] 24. 10. 2013

³³ ANO [Pokud se jedná o...] In: *Facebook* [online] 24. 10. 2013

³⁴ Blog: Babiš, Andrej: Dopis Andreje Babiše občanům

³⁵ Blog: Babiš, Andrej: Dopis Andreje Babiše občanům

³⁶ Blog: Babiš, Andrej: Své dvacetileté živobytí brání i Marek Benda

³⁷ ANO [Jmenuji se Petr Lužný a...] In: *Facebook* [online] 23. 9. 2013

Povolanost k tomuto řízení pak opět vyplývá z toho, že v minulosti již manažersky uspěli. „Za dvacet let jsem v České republice od úplné nuly, bez privatizace a bez korupce vybudoval největší tuzemskou soukromou firmu, která zde zaměstnává více než dvacet tisíc lidí. Tuto firmu budujeme pro další generace. Se stejnou vizí by se měla dělat i politika.“³⁸ Tak je vytvářen předpoklad, že řízení v soukromém sektoru je vedeno stejnou logikou jako tvorba policy v sektoru veřejném.

Andrej Babiš i jako ministr tak může tvrdit: „*Jak jsem říkal, je to moje profese, jsem obchodník a pokusil jsem se vyjednat lepší podmínky, než byly nastaveny.*“³⁹ Důvod svých úspěchů neodvozuje od politického umu, ale od svých podnikatelských schopností.

Představa manažera a podnikatele je podložena také tím, čeho se elitě nedostává – dlouhodobým a strategickým uvažováním. Výrok „Stát, který se chová strategicky, roste. Stát, který chvíli bezhlavě utrácí a další chvíli bezhlavě šetří, si zakládá na problémy, ze kterých nás budou tahat ještě právníci.“⁴⁰ Je opět jen vyjádřením odmítnutí politiky. Není proto s podivem, že ANO akcentuje všechny své nepolitické aspekty – dichotomii hnutí/strana, stranické problémy, racionální diskuze uvnitř hnutí atd. Podle stejné logiky i „Bohuslav Sobotka má zejména „stranické povinnosti“, které mu [Andrej Babiš] nezávidím.“⁴¹ Do překerní situace se pak ANO dostává ve chvíli, kdy chce zdůraznit svou stabilitu a sílu členské základny, ale zároveň nechce sdílet žádné znaky se zavedenými stranami. V tomto případě pak volí zejména argumentaci exkluzivitou členství. Více než 1000 členů a 6000 čekatelů na členství. (...) My se připravujeme zodpovědně.“⁴²

Racionalita a strategičnost je pak navíc doplněna obrazem dlouhodobosti a vize. Směřování je vytvořeno k protikladu stávající elity. „*Byla by škoda, kdyby neuspěl dlouhodobě. Hodně lidí nám věří a bere hnutí a lidi v něm jako naději na změnu po 24 letech, kdy česká politika pod takzvanou správou tradičních stran tradičních politiků někam směřovala.*“⁴³

³⁸ Blog: Babiš, Andrej: Dopis Andreje Babiše občanům

³⁹ Blog: ANO: Co v Respektu nevyšlo

⁴⁰ Blog: Kolovratník, Martin: Je strategie pro politiky neslušným slovem?

⁴¹ ANO [Bohuslav Sobotka...] In: *Facebook* [online] 16. 4. 2014

⁴² ANO [My se připravujeme...] In: *Facebook* [online] 22. 10. 2013

⁴³ Blog: ANO: Co v Respektu nevyšlo

6. Úsvit přímé demokracie – Populismus mnoha nepřátel

Zatímco u hnutí ANO jsme se snažili postupovat systematicky a vystavět kapitoly přesně podle tří zkoumaných pojmů, u hnutí Úsvit zvolíme jinou metodu. Rétorika, kterou Úsvit používá je totiž jiná, než je tomu v případě ANO. Je na první pohled výrazně útočnější a často se obrací proti jednotlivým segmentům společnosti, které obviňuje z jejího systematického poškozování. V porovnání s ANO tak Úsvit konstruuje jiným způsobem zejména pojem lid. Zatímco ANO se jej snažilo vytvářet zejména v opozici k neschopné elitě, Úsvit se snaží lid vytvářet na základě vymezení těch, kteří do tohoto lidu nepatří. Pro naši analýzu to znamená, že diskurz, který Úsvit používá, je výrazně častěji užíván vůči skupinám, které se snaží z lidu vyčleňovat.

Tyto skupiny nejsou nutně elitou, ale i přesto jsou těmi, kdo lid zneužívají a zejména kdo využívá omezené zdroje, které nemohou být použity ve prospěch lidu. Úsvit je tak hnutím mnoha nepřátel. Ti z lidu vyčlenění jsou konstruováni nejen jako vyloučené skupiny či imigranti, ale také, a to mnohem důrazněji než u ANO, jako média, NGOs, exekutoři a další.

V analýze Úsvitu tak budeme postupovat jiným způsobem, než tomu bylo u ANO. Po úvodní části se budeme věnovat obecnějšímu základu populismu Úsvitu, a poté se přesuneme právě k těmto jednotlivým skupinám a jak na nich Okamura definuje představu lidu. Až v závěrečné části popíšeme, co z toho vyplývá pro námi sledované tři pojmy.

6.1 *Přímá demokracie a Heartland*

U hnutí ANO jsme začali naši analýzu tím, že jsme vymezili logiku, kterou se populismus ANO řídí. V případě Tomia Okamury na první pohled nespočívá logika populismu v ekonomické racionalitě, ale i zde můžeme najít zastřešující myšlenku. Tu si hnutí Úsvit dokonce vložilo do svého názvu – tedy Úsvit přímé demokracie.

Přímá demokracie je apelem k tomu, co jsme v teoretické části označili jako volání populistů po lidové suverenitě. Je jednotícím prvkem, který podtrhává a prostupuje všemi ostatními tématy, která Okamura otvírá.

Okamura se jasně vymezuje vůči politické praxi v institucích zastupitelské demokracie.⁴⁴ Politický systém je podle něj nastavený takovým způsobem, aby minimalizoval možnost lidu promlouvat elitám do řízení společnosti. Elity, které jsou ze své podstaty i zde egoistické a

⁴⁴ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

hrají proti pravidlům, pak budou podle Okamury podnikat všechny kroky k tomu, aby zabránily přesunu rozhodování směrem k lidu. „*Nevěřme elitám, když nám tvrdí, že jsme hloupi na to, abychom to zvládli sami,*“⁴⁵ tvrdí a jeho důvěra v politické schopnosti lidu jde dokonce ještě dál. V řadě případů navrhuje dokonce podřídit daňové otázky přímé kontrole lidu a na podporu svých slov argumentuje příkladem Švýcarska, kde si občané v referendu také zvedli nepřímé zdanění.

Tím se dostáváme k představě, která je v Okamurových výrocích opakována poměrně často, k jeho vizi Heartlandu. Okamura dle mého názoru konstruuje Heartlandy hned dva. Jeden užívaný poměrně výjimečně a druhý naopak velmi často. První verze Heartlandu je velmi podobná jako u Babiše. Je to varianta buržoazní první republiky, ale nyní prezentována poněkud odlišně. Okamura evokuje podnikatele první republiky zejména ve chvíli jeho světovosti, kdy se ukázalo, že česká kvalita může ve světě uspět a jednak jako příklad toho, že podnikání má být zejména společensky odpovědné.

Druhým a mnohem zásadnějším Heartlandem, který je ovšem mnohem silnější a častěji užívaný, je představa „Švýcarské demokracie“.⁴⁶ Ačkoliv je pojmem Heartlandem u Taggarta označována retrospektivní utopie, jsem si jistý, že je pojem ospravedlnitelný i v tomto kontextu. Kromě oné retrospektivity tento Okamurův švýcarský Heartland všechny definiční znaky splňuje.

Švýcarská demokracie je pak obraz, který nese řadu zajímavých znaků. Okamura zde akcentuje zejména vysokou životní úroveň Švýcarska ve spojení s prvky přímé demokracie a zahraničně politickou neutralitou. Je to tak pozitivní referenční bod pro změny, které jsou obtížně komunikovatelné, neboť jsou většinovou společností považovány za radikální. Okamura se tak může odkazovat k ideálnímu institucionálnímu nastavení, které je funkční.

Obraz tohoto Švýcarska je samozřejmě značně selektivní a v Okamurových vyjádřeních vlastně specifické nastavení institucí najdeme poměrně málo. Na to lze nahlížet poněkud s podivem, neboť Úsvit má ve svých programových materiálech velmi pečlivě rozpracované institucionální nastavení, které za ideální považuje. Mnohem častěji se Okamura vyjadřuje ve smyslu „*chceme demokracii švýcarského typu.*“⁴⁷ aniž by bylo dále specifikováno, co je tím

⁴⁵ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁴⁶ Blog: Okamura, Tomio: Daně do rukou politiků nepatří!!!

⁴⁷ Blog: Okamura, Tomio: Migrace

přesně myšleno. Tento rétorický obrat je tak možné chápat jako zcela shodný s výrokem „Chceme přímou demokracii.“ Ovšem s tím, že navíc nese příslib životní úrovně.

Tedy zatímco ANO připisuje lidu zejména ekonomickou racionalitu, pro Okamuru skutečně platí, že chápe lid jako ctnostný ve všech směrech. O co širší je však vymezení lidu jako nepřilíš určitého, o to více z něj je pak vyloučených skupin, označených jako nepřátelé.

6.2. *Homo economicus – Odcizení českého hospodářství*

Ovšem ještě předtím než se podíváme na to, jaké skupiny Okamura popisuje jako vyčleněné z lidu, je třeba definovat, jakým způsobem se lid vztahuje k socioekonomické realitě. Zásadním postojem člověka ke společnosti je podle Okamury jeho materialismus. Ze své podstaty jsou lidé tvory konzumní společnosti „...*kdy i my, obvykle konzumně založení lidé, se občas zastavíme...*“⁴⁸ Společnost dneška je řízena materialismem a snahou mít neustále víc. To je samo o sobě problém. Neboť pak jsou dle Okamury opomíjeny vnitřní nemateriální hodnoty „*Naše společnost není v první řadě v krizi ekonomické, ale především v krizi hodnotové a morální.*“⁴⁹

A jaké že to problémy onoho konzumního člověka v dnešní společnosti čekají? Obecně platí, že ekonomické podmínky nejsou ideální, ačkoliv se společnost ekonomicky rozvíjí. Zejména pak se jedná o to, kdo z ekonomického růstu do jaké míry profituje. Každý člověk podle Okamury musí cítit, že ačkoliv společnosti bohatne, tak on sám z tohoto bohatnutí neprofituje. Například, i když ekonomicky rosteme, tak „*se velké části obyvatel snižuje koupěschopnost. Co to s sebou nese? Extrémně roste zadlužení těch nejchudších.*“⁵⁰

Důvody tohoto trendu vidí Okamura na řadě míst. Předně je to samozřejmě neschopnost domácích politiků vést zemi ekonomicky. Kromě korupce je tato neschopnost často demonstrována na tom, jaké hospodářství by lid chtěl. Okamura zde často odkazuje k minulosti „*V roce 1989 jsme měli přebytek rozpočtu 280 miliard, a to byly trochu jiné peníze než dnes. Dnes jsme zřejmě okolo 1800 miliard v mínusu.*“⁵¹ Či jinde „*Měli jsme řadu státních podniků a exportovali jsme naše zboží do celého světa. Kde je dneska Chemapol či*

⁴⁸ Blog: Okamura, Tomio: „Vánoční projev“ Tomia Okamury 2014

⁴⁹ Hnutí Úsvit [Naše společnost...] In: *Facebook* [online] 9.10.2013

⁵⁰ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁵¹ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

*Koh-i-nor?*⁵² Tento odkaz k předlistopadové situaci je jednoznačně pozitivní – neměli jsme dluhy a měli jsme řadu velkých závodů. Ovšem politici vedou zemi k jinému typu hospodářství, k jiné ekonomice, než si lidé váží. K ekonomice, která podle něj lidem neprospívá, která není jejich.

Klíčovým argumentem je pro něj právě odcizení české ekonomiky českému lidu. Předlistopadovou „silnou domácí ekonomiku“ staví do kontrastu s tím, že „dnes nám nic nepatří.“ „*Zahraniční kapitál vlastní většinu klíčových firem a je ze 40 % kontrolován z daňových rájů. Jen kvůli nelegálním únikům mizí z České republiky kolem 140 miliard nezdaněných korun.*“⁵³ Zahraniční kapitál tak vnímá Okamura jako škodlivý. Zaprvé je ze své podstaty méně transparentní než český a připravený chovat se mnohem bezohledněji. Na druhou stranu, ale požaduje, že „*přivést do země nové investory, kteří ale neutečou, když jim skončí daňové prázdniny!*“⁵⁴ Zejména zajímavé je pak protnutí českého a zahraničního kapitálu. „*V Evropské unii máme úniky nejvyšší. Příznačné je, že pan Kalousek jako ministr financí tento problém v médiích bagatelizoval a popíral. Když se podíváme, že v daňových rájích sídlí i sponzoři politiků, např. firmy pana Bakaly, kruh se uzavírá.*“⁵⁵ Klíčovou vlastností české ekonomiky tak je, že ji lid nepocituje jako naši, ale jako infiltrovanou zvnějšku.

Ambicí lidu však není kolektivní vlastnictví, ale existence ekonomiky, díky které se bude zejména zlepšovat jejich životní úroveň. Okamura často pracuje s obrazem „baťovského podnikatele“. „*Přitom naše dějiny nabízí celou řadu pozitivních vzorů. Proč děti neznají Baťu?*“⁵⁶ ptá se. Tato práce pro lid spočívá v ekonomické odpovědnosti firem vůči lidu. Českému kapitálu je tu tak před zahraničním připisovaná pozitivní kvalita právě kvůli faktu, že je „český“. Tím by měl být odpovědnější vůči svému okolí, než lhostejný a cizí. Pokud se o své okolí přestává očividně starat – jako například v případě Zdeňka Bakaly, začne se zdůrazňovat jeho nečeskost – útěk do daňových rájů, či fakt, že jeho majitel v ČR nežije.

Jak by Okamura tedy rád řešil ekonomicko-sociální problémy lidu? Dobře sledovat jde tento postoj u minimální mzdy. Jeho postoj rozhodně není na rozdíl od charakteru ekonomiky v jakémkoliv případě sentimentální po minulém režimu. Například minimální mzda je podle

⁵² Tomio Okamura [Ekonomická situace...] In: *Facebook* [online] 15. 10. 2013

⁵³ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁵⁴ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁵⁵ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁵⁶ Tomio Okamura [Ekonomická situace...] In: *Facebook* [online] 9. 10. 2013

Okamury „lehce obejitelná - spousta lidí pracují dohodou na černo nebo na tzv. částečný úvazek a zbylé hodiny pracují na černo.“⁵⁷ Vyjadřuje se k jejímu zvyšování zejména váháním – „Je otázka zda lidem zvyšovat příjem minimální mzdou...“⁵⁸ Mnohem zásadnější je pro Okamuru zlepšovat situaci zaměstnavatelů „Pokud budeme zvyšovat minimální mzdu, mělo by ruku v ruce s tím jít také snížení odvodů na zaměstnance, aby tíhu nenesl zaměstnavatel a nebyl nucený oficiální pracovní místa rušit.“⁵⁹ Posílením pozice zaměstnavatele tak dojde k posílení zaměstnanců. Okamura tak přejímá typicky neoliberalní rétoriku, kterou ostatně můžeme sledovat i u dalších aspektů jeho uvažování.

Zejména pak největším problémem, který ale podvazuje současný růst, jsou podle Okamury daně. „Slušní pracovití lidé jsou ve vlastní zemi šikanováni, jako ovce platíme daně a parazité se nám smějí do obličeje.“⁶⁰ Platit daně je tak na jednu stranu něčím, co charakterizuje (slušností) sounáležitost k lidu, ale na druhou stranu jsou daně vnímané negativně a jejich nezpochybnování je vnímáno jako „chovat se jako ovce“. Zvyšování daní je také pro Okamuru problémem bez ohledu na to jaký cíl sleduje. „Poučila se snad levice? Vůbec! Její lék pro tvorbu pracovních míst je opět zvyšování daní.“⁶¹ Nejde tedy jen o samotné placení peněz, daně také škodí ekonomice a tím i nepřímo lidu. Daně jsou pro Okamuru problémem o to větším, že stát v jeho pojetí selhává „máme také nejvyšší daně v dějinách. Nikdy v dějinách nebyli lidé státem tak olupováni jako dnes. Olupování doslova. Protože pokud něco pod pohružkou násilí vezmu a nevrátím, pak je to loupež.“ Daně jsou loupeží, neboť stát nic za tyto peníze lidem nevrací – služby jsou neefektivní a daně se rozplývají v korupci místo toho aby zlepšovaly situaci lidu. „Daně občanů nemohou sloužit na nehospodárné a nepotřebné projekty politických kmotrů vlád a stranických sekretariátů.“⁶²

Sociálně-ekonomická realita je ale dána více faktory, než jen výkony ekonomiky. Velmi důležitý je také sociální systém. Pokud se nyní oprostíme od toho, jak Okamura vnímá v této otázce Romy, můžeme začít citacemi z programu Úsvitu. „8. *Nechceme drahý a nefunkční sociální systém, chceme systém podporující všechny slušné lidi - seniory, rodiny s dětmi, zdravotně postižené občany i děti ohrožené bídou.*“⁶³ Co je klíčové na sociálním systému je pro něj fakt, že není bezpodmínečný. „Člověk, který je zdravý, musí dostávat peníze jen za

⁵⁷ Tomio Okamura [Ekonomická situace...] In: *Facebook* [online] 2. 10. 2013

⁵⁸ Tomio Okamura [Ekonomická situace...] In: *Facebook* [online] 2. 10. 2013

⁵⁹ Tomio Okamura [Ekonomická situace...] In: *Facebook* [online] 2. 10. 2013

⁶⁰ Blog: Okamura, Tomio: „Ne českému Romanistánu!“

⁶¹ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁶² Tomio Okamura [Program Hnutí Úsvit] In: *Facebook* [online] 8. 10. 2013

⁶³ Tomio Okamura [Program Hnutí Úsvit] In: *Facebook* [online] 8. 10. 2013

práci, i kdyby měl zametat na ulicích.“⁶⁴ Na dávky tak mají nárok pouze ti, kteří jsou slušní – tedy dodržují pravidla většiny společnosti a jsou ochotní pracovat. Dávky jsou také chápány jen jako východisko z nouze, ze kterých je potřeba se co nejrychleji dostat, nikoliv jako alternativa, která může být zvolená jako životní styl. Dávky jsou také ve zcela minimálním počtu případů popisovány jako výsledek pojištění placeného ze složky sociálního pojištění. Spíše jsou stavěny do pozice daru státu. „*Stát dává dávky nepřizpůsobivým.*“⁶⁵

V jednu chvíli však bere Okamura příjemce sociálního welfare na milost. V situaci, kdy staví výši dávek proti působení elity. „Namísto toho nám obrgangsteři jako pan Kalousek a spol. měli drzost tvrdit, že společnost zadlužili, či - jak říkají - prožrali na sociálních dávkách a důchodech důchodci, matky, rodiny s dětmi a další vyžírkové.“⁶⁶ Tento apel míří proti pravicové rétorice o nutnosti úspor, která je společensky značně nepopulární. Zásadní Okamurova představa „Kdyby nebyla korupce, peníze by byly,“ zde nastavuje politické elitě zrcadlo a v důsledku pak vytváří dilema, že buďto bude potřeba šetřit na „lidech“ či na „politicích“. To ostatně dokládá na více místech. V kontextu švýcarského referenda o vyšších daních tvrdí: „občané se prostě shodli, že pokud mají na výběr, kdo si má utáhnout opasky (zda občané nebo vláda), bude to vláda. Občan občanovi byl bližší.“⁶⁷ A pokračuje: „Přímá demokracie drží politiky ve velkém předklonu před občany, takže politici musí umět být maximálně efektivní – musí za minimum peněz odvádět maximum. Jinými slovy, sekretářky tam nemívají prezidentský plat a dálnice se tam nestaví za české peníze.“⁶⁸

Okamurovo chápání lidu a socioekonomických vztahů je tak definované několika základními prvky. 1. Odcizením ekonomiky – již není česká, sociálně odpovědná, a již neslouží k tomu, aby obohacovala celou společnost (respektive neobohacuje lid). 2. Elita nedokáže tyto problémy vyřešit a místo toho ztěžuje lidu situaci daněmi, které nelze chápat jinak než jako loupež. Stát za ně totiž neposkytuje lidem potřebné služby. 3. Situace je řešitelná výměnou politiků a nalezením takových odborníků, kteří dokáží bojem s korupcí a navrácením původního účelu hospodářství opět obnovit jeho fungování. 4. Sociální dávky jsou podmíněné specifickým životním stylem a jsou jen nástrojem jak se dostat z nouze. Ti, kteří je mají obdržet (úmyslně velmi obecné kvůli sebeidentifikaci) je často nedostávají,

⁶⁴ Tomio Okamura [Porgram Hnutí Úsvit] In: *Facebook* [online] 8. 10. 2013

⁶⁵ Tomio Okamura [Porgram Hnutí Úsvit] In: *Facebook* [online] 8. 10. 2013

⁶⁶ Blog: Okamura, Tomio: Zákon proti zlodějnám začal politiky děsit

⁶⁷ Blog: Okamura, Tomio: Daně do rukou politiků nepatří!!!

⁶⁸ Blog: Okamura, Tomio: Daně do rukou politiků nepatří!!!

neboť na ně „nejsou prostředky“. Ty však chybí kvůli neschopnosti elity (a dalším faktorům, kterými jsou například Romové, o kterých budeme mluvit později.)

6.3. Média, NGO's , Romové a cizinci – nepřátelé

Jádrem analýzy Úsvitu je vymezení lidu jako skupiny, která je definovaná zejména tím, kdo všechno je z této skupiny vyloučen. V předchozí části jsme již zmínili některé příklady skupin, které Okamura vymezuje jako nepřátelské. V naší analýze se zaměříme na tři skupiny média, NGO's a nakonec Romy a cizince.

Toto vymezení není zcela terminologicky správné neboť populistická teorie by Média a Neziskové organizace řadila spíše k rozšířenému vnímání elity. Tomio Okamura ovšem neprovazuje negativní činnost těchto organizací faktu, že by byly primárně podřízené elitě, ale vychází z jejich vnitřní povahy, které se budeme věnovat v příslušných kapitolách.

Co se týká problematiky Romů a cizinců, tak bylo potřeba v této části překročit hranice analyzovaných textů, neboť i když je toto téma pro konstrukci Okamurova lidu důležité, tak ve vybraném vzorku nebyl dostatek materiálu k pečlivé analýze.

6.3.1. Média a lež ve veřejném prostoru

Média jsou pro naši společnost hrozbou. Tak by se dal shrnout Okamurův přístup k mediálnímu světu. Prvním důvodem, proč média společnost ohrožují, je prostý – podle Okamury úmyslně manipulují fakty a lžou. „*Máme takzvaně svobodná média, která ale z velké části svobodu slova pojala jako svobodu překrucovat realitu, lhát, pomlouvat a na skandálech taky řádně vydělávat.*“⁶⁹ Okamura dokládá tyto sklony k lhaní na několika různých příkladech. Často se vrací k osočování vlastní osoby v médiích a vyvrací řadu zpráv, která o něm média podávají. Tato lež však není nebezpečná ani tolik kvůli osobním útokům – ty, jak opakuje, „*jsem se už naučil snášet, byť se s nimi nikdy nesmírím.*“ Ale proto, že ohrožuje veřejný prostor.

„Média, novináři mají prý být hlídací psi demokracie. Jenže kdepak - v České republice jsou mnozí z nich naopak usilovnými hrobníky demokracie.“⁷⁰ Okamura nepochybuje o tom, že média jsou klíčová pro chápání demokracie a jsou pro společnost zcela klíčová při orientaci v moderním světě, jenže právě média jsou podle něj zcela antidemokratickou

⁶⁹ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁷⁰ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím

institucí. „Je to smutný fakt, ale drtivá většina lidí volí a bude volit jen na základě dojmu, který o stranách a kandidátech vytvoří masová média spolu s vlivnými organizacemi.,⁷¹ Je to dáno několika faktory.

Zejména jsou média propojená s elitou. A to ať už přímo „Reflex - kolik mu platí přes spřízněné firmy lidé z ODS, TOP09 a ČSSD za tyhle články?“⁷² nebo nepřímo „Ovšem to si vůči našim mocipánům novináři nedovolí.“⁷³ Toto propojení se netýká ovšem pouze politické elity. Důležitou roli zde hrají i NGOs. „Nikoliv - média napsala přesný opak, že naše hnutí je netransparentně financováno. A proč? Protože to řekla česká Transparency International.“⁷⁴ Ovšem přímá politizace mediálního prostoru není jediným důvodem jejich antidemokratičnosti. Samotná logika fungování médií je antidemokratická, neboť je nutí fungovat na bázi skandalizace a snahy o maximalizaci zisku. Okamura tak například píše „Pro časopis Reflex není podstatné to, že navrhuji a bojuji za přímou demokracii - za větší odpovědnost nás všech za tuto zemi. Pro ně je zásadní napsat, že jsem hlupák, protože mi zkrachovala cestovka s plyšáky.“⁷⁵

Navíc jsou média nejen vnímaná jako nedemokratická, ale i jako uzavřená. „*Máme svobodu slova, ale když něco řeknete, nikdo vám stejně nenaslouchá.*“⁷⁶ Obyčejným lidem je tak přístup do médií prakticky uzavřený – média a jejich kontrola je pole elity.

A neboť prostředí elity je prostředím dekadentním, ohrožují tak média nejen demokracii, ale i morálku. Například „Když ČT přestane propagovat o víkendů komerční zabíjäcké počítačové hry...“⁷⁷ nebo „V tomto ohledu dlouhodobě zklamává nejen politika dosavadní vlád, ale i veřejnoprávní média. Každodenně by nám měly zdůrazňovat vlastnosti jako slušnost, pracovitost, ohleduplnost, solidarita, pravdomluvnost, nesobeckost, zvyšovat naše národní uvědomění a posouvat náš národ k lepšímu.“⁷⁸

Přítom situace taková vždy nebyla. Okamura opakovaně používá odkazy k minulosti jako k pozitivní co se týká mediální kvality. „To, co je dnes v médiích, by ještě před deseti lety nikde neprošlo. Faktem ovšem je, že redakce opouští staří zkušené novináři jako je třeba právě

⁷¹ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím

⁷² Tomio Okamura [Podívejte se, co si...] In: *Facebook* [online] 12. 9. 2013

⁷³ Tomio Okamura [Podívejte se, co si...] In: *Facebook* [online] 12. 9. 2013

⁷⁴ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím

⁷⁵ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím

⁷⁶ Blog: Okamura, Tomio: „Novoroční projev“ Tomia Okamury 2014

⁷⁷ Tomio Okamura [Vážení přátelé...] In: *Facebook* [online] 2.10 2013

⁷⁸ Tomio Okamura [Ukázkou neschopnosti...] In: *Facebook* [online] 2.10 2013

pan Fištejn nebo jako byl Ivan Kytka a další, a jejich místo zaujali porevoluční rychlokvašky - řekl bych někdy až lůza.“⁷⁹

Řešení pak je hned několik. Nejprve je to možnost adaptovat se a hrát hru médií. To Okamura ovšem pojímá poměrně specificky. „Andreje Babiše to donutilo nejen vstoupit do politiky, ale aby se k němu férově chovala média - nelhala a nepřekrucovala, tak je koupil.“⁸⁰ Protože ale každý Babišovy prostředky nemá, nezbyvá, než se obrnit trpělivostí. „Nezbyvá než se připravit na to, že naši poslanci proto budou čelit vydírání, korupci, pomluvám, křivým obviněním - prostě standardnímu prostředí, které v naší politice a v mediálním světě dnes panuje.“⁸¹ V případě volebního úspěchu se však Okamura vidí jako ten, který dokáže česká média očistit. „Ať už se do Poslanecké sněmovny dostaneme, či ne, budeme prosazovat změny v dramaturgii a práci veřejnoprávních médií. Budeme žádat uzákonění vymahatelného etického kodexu pro ostatní média a budeme iniciovat vytvoření samostatné rady pro média, která na dodržování kodexu bude dohlížet a také bude instancí pro příjem stížností a podnětů veřejnosti.“ Toto očištění však nemá být pouze politické – jde i o očistu morální. „Prosazujeme úpravu školních osnov a změnu vysílání České televize a Českého rozhlasu tak, aby se vlastnosti jako nesobeckost, solidarita, ohleduplnost, vzájemná úcta, nelhat, přát si, pomáhat si staly návodem na spokojený život. Nikoliv jen těžký materialismus jako je tomu dnes.“⁸²

Média jsou tedy pro Okamuru zřejmým nepřítelem, který ohrožuje demokracii a morálku a se kterým je potřeba se vypořádat. Evokuje tak opět představu uzavřené skupiny novinářů – proti lidem (respektive lidu). Silné propojení médií je navíc spojeno s jejich antidemokratickým a konzumním charakterem. Sledují svůj finanční prospěch a užívají skandalizaci, aby dosáhli vyšších tržeb. To je přitom špatně, neboť by měly být nástrojem moralizace společnosti a její výuky, která by měla podřídit své základní principy působení státu – prosazování specifických hodnot.

Mediální lež je kromě jiného špatná vždy a bez výjimky. Co je zajímavé, je postavit tyto Okamurovy představy o médiích a jejich rolí při tvorbě společenského dobra s jeho dalšími úvahami o tom, jak ve společnosti funguje lež. Lež mediální a lež „osobní“ jsou zde totiž pojímány jinak.

⁷⁹ Tomio Okamura [Jak se do lesa volá...] In: *Facebook* [online] 18. 9. 2013

⁸⁰ Blog: Okamura, Tomio: Úsvit

⁸¹ Tomio Okamura [Vážení přátelé...] In: *Facebook* [online] 6. 9. 2013

⁸² Tomio Okamura [Vážení přátelé...] In: *Facebook* [online] 9.9.2013

Ve svém blogu Pravda a Lež, který vznikl jako reakce na situaci kolem povolebního boje v ČSSD a Michala Haška, Okamura píše o tom, že lež na osobní úrovni je někdy omluvitelná a někdy dokonce nutná.⁸³ Kromě toho logika Okamurova lhaní je čistě konsekvenciální – „*Mnohdy je lépe mlčet než mluvit pravdu a může se stát, že je lépe i lhát. Třeba, když se gestapo zeptá, kam ujeli partyzáni, anebo se vás optá šéf, jak jste s ním spokojení.*“ V jiných případech je výchovná. „*Pokud jde o děti, těm je třeba bohužel v současné době vyloženě lhát, že dobro a slušnost se vyplatí, přestože víme, že zloději a podvodníci mají v naší republice navrch, a rozhodně je lépe říct, že se vracíte z práce, než říct pravdu, že jdete z hospody nebo od milenky.*“⁸⁴ Pokládá zde dokonce rétorické otázky typu „Budete volit ty, kteří vám nabízejí pěknou lež, nebo ty co nabízejí tvrdou pravdu?“ a následně odpovídá „*Je to tak – někdy tu lež prostě milujeme.*“⁸⁵ Zatímco tak evokuje pocit, že zalhat je někdy v pořádku. Pro média tyto jeho předpoklady rozhodně neplatí.

6.3.2. NGO's – nepřítel, který se občas hodí

Dalším nepřítelem, který ohrožuje naši společnost, jsou slovy Okamury takzvaní „lidskoprávníci“, neziskové organizace, či „multikultiidioti“. Pod těmito označeními jsou myšleny neziskové organizace občanské společnosti, které se zabývají dvěma oblastmi. Zaprvé kvalitou demokracie a veřejného prostoru, kam Okamura řadí zejména Transparency International, Demagog.cz či Rekonstrukci státu. A za druhé pak lidskými právy a integrací menšin. Zde Okamura nebývá tak konkrétní a také hovoří-li o této skupině, často ji spojuje s jednotlivci, kteří jsou na tomto poli aktivní a často patří i mezi zástupce elity (Nejfrekventovanějším příkladem je Jiří Dienstbier.)

Když Okamura hovoří o těchto skupinách jako o nepříteli, nemá avšak na mysli tradiční sociální hnutí a instituce – jako například odbory. „*Vrací se doba, kdy zaměstnanci potřebují velmi silnou odborářskou podporu,*“ hlásil po jednání šéf Úsvitu Tomio Okamura.⁸⁶ Také je velmi nakloněný dalším tradičním uskupením, jako jsou například dobrovolné hasičské spolky atd. O těch se dokonce domnívá, že by je stát měl podporovat.

⁸³ Blog: Okamura, Tomio: Pravda a lež

⁸⁴ Blog: Okamura, Tomio: Pravda a lež

⁸⁵ Blog: Okamura, Tomio: Pravda a lež

⁸⁶ Tomio Okamura [Odbory a hnutí...] In: Facebook [online] 24.2 2014

Vztah k ostatním skupinám je ale u Okamury jednoznačně negativní. Už na rovině označení akcentuje jejich nesmyslnost, nebo absurditu. Symbolicky jsou pak pro Okamuru často „užitečnými idioty“ ale jindy dokonce stejně jako média těmi kdo přímo „škůdci demokracie“. Co je však dle Okamury nebezpečné na oněch NGO's, která můžeme označit jako postmateriální? Předně je to důvod jejich existence. Podle Okamury zde altruismus či snaha pomáhat nehraje roli. Důvodů jejich existence je několik, předně je to však výdělek. Například v otázkách romské problematiky - „*Spousta takzvaně obecně prospěšných lidskoprávních organizací žije právě z toho, že tyto problémy existují. Jejich likvidace by existenčně ohrozila i je.*“⁸⁷ Nejen, že tedy nemají zájem na tom, aby se problémy řešili, tento nepřítel má dokonce zájem na tom problém udržovat a zhoršovat čímž si vydělává na svou existenci.

Dalším důvodem je podle Okamury jejich vlastní problematická identita, která je vnitřně nutí kompenzovat si své frustrace ve veřejném prostoru. „*Naši zastánci multikulturní společnosti, lidé bez pocitu vlastní kulturní příslušnosti (které nazývám kulturními ztroskotanci) mluví o...*“⁸⁸ Spojení o problematice vlastní identity se objevuje zejména v kontextu problematiky islámu a imigrace. Často také nacházíme představu, že zaměstnanci těchto organizací a aktivisté nemají možnost věnovat se jiné produktivní práci, a proto jsou nuceni vykonávat práci pro tyto skupiny.

A třetím důvodem, který je poměrně očekávatelný, je jako u většiny nepřátel těsné propojení s elitou. Tyto skupiny jsou dle Okamury „*vlivnými organizacemi, které jsou účelně vytvořené na to, aby výsledek voleb ovlivnily - jako například Transparency International nebo spolek Rekonstrukce státu*“⁸⁹ Nejde však jen o rétoriku. Okamura se obává také přímých politických dopadů působení těchto organizací zejména ve spojení s politiky. Logika jeho uvažování je taková, že řada multikulturních ideologů se snaží přivést do ČR příslušníky jiných kulturních okruhů k tomu, aby dokázali ovládnout českou politickou scénu. „*Musíme se tedy mít na pozoru nejenom před importem nesnášenlivosti, ale především před vlastními užitečnými multikultiidioty, před vlastními naivními či zkorumpovatelnými politiky, kteří výměnou za krátkodobý osobní zisk jsou schopni nejenom Českou republiku, ale celou Evropu rozprodat.*“⁹⁰ Toto rozprodání republiky evokuje opětovný pocit odcizení aktérů lidu.

⁸⁷ Blog: Okamura, Tomio: Buďme politicky nekorektní!

⁸⁸ Blog: Okamura, Tomio: Islámské tažení Evropou

⁸⁹ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím!

⁹⁰ Blog: Okamura, Tomio: Islámské tažení Evropou

Zatímco lid si své země váží, tento nepřítel ji vidí jen jako nástroj vlastního zviditelnění se a sebeobohacení.

Jakými způsoby však tyto NGO's konkrétně ohrožují lid? Předně je to rozvolnění morálky tím, že propagují hodnoty, které jsou lidu cizí. Toleranci a „měkkost“ staví Okamura do kontrastu s přirozenou výchovou. Zatímco tak nepřítel rozkládá to, co udržuje ve společnosti zdravou, či jindy, slušnou morálku, většinová společnost se tomu musí bránit. Když Okamura hovoří o výchově problematických dětí, vzpomíná na své vlastní dětství. *„Naštěstí mě ale nedostali do rukou žádní "lidskoprávníci". Jen táta s mámou mně vysvětlili, že důležité je, co po člověku zůstane, co udělá pro společnost“*⁹¹ Tato přílišná tolerance těchto skupin se projevuje zejména v přístupu k Romům a k islámu. Pro Okamuru je nepřijatelné relativizovat dopady těchto problémů na naši společnost.

Okamura v podstatě NGO's vnímá jako další důkaz selhávající reprezentace. Fakt, že jsou jejich hodnoty přenášeny do veřejného prostoru, vnímá jako vytlačování autentických lidových hodnot. Často opakuje, že v rámci přímé demokracie by lidé nikdy nevolily varianty, které před nás staví tyto organizace. Kompaktnost společnosti a přísnost vůči odlišnosti často staví jako hodnoty samy o sobě, které se projevují právě při působení prvků přímé demokracie.

Zatímco u Romů a imigrace jsou akcentovány tyto faktory u organizací věnujících se kvalitě demokracie, Okamura se zaměřuje na jejich propojení s elitou a s médií. Stejně jako média, i tyto organizace nemají problém fabulovat a lhát. Z již použité citace *„Nikoliv - média napsala přesný opak, že naše hnutí je netransparentně financováno. A proč? Protože to řekla česká Transparency International. A ta to řekla proč? Inu proto, že jsme je poslali s jejich dotazy do háje.“*⁹² Transparency je tak postavená do roviny, kdy kvůli osobním předsudkům poškozují Úsvit a Okamuru.

To však neznamená, že by Okamura byl ve svých vyjádřeních na adresu tohoto typu neziskovek zcela konzistentní. Respektuje, že v principu by měly existovat NGOs, které kontrolují kvalitu demokracie, ale domnívá se, že ty nynější jsou ovládané zájmy elity, což se projevuje zejména tím, že jej samotného kritizují.

⁹¹ Blog: Okamura, Tomio: Budme politicky nekorektní!

⁹² Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím!

Nekonzistentnost v jeho přístupu se například objevuje v případě Víta Bárty jako lídra jedné z kandidátek Úsvitu do PSP ČR. Při obhajobě Bárty, když hovořil se svými spolupracovníky o tom, jak zamýšlí využít veřejné funkce k přístupu ke státním zakázkám, píše mimo jiné Okamura: „*Jeden z nich (spolupracovníků) byl mimo jiné zakladatel a tehdejší předseda správní rady české pobočky protikorupční organizace Transparency International Václav Láska. Bezesporu je to tedy ideální forma utajení, že? Odpřednášet „tajný korupční plán“ před šéfem protikorupční Transparency International.*“⁹³

6.3.3. Romové a cizinci

Tomio Okamura byl v minulosti mnohokrát obviňován z rasistických a xenofobních postojů. Jeho výroky na adresu romské menšiny a cizinců v České republice jsou skutečně nesený v jednoznačně negativním duchu. Pro naši analýzu je však důležitá právě ona druhá strana mince – to, co konstituuje ctnostný lid právě v řešení romské problematiky.

Samozřejmě část odpovědí leží v prostém konstatování, že součástí lidu nejsou cizinci a Romové. Tato paušalizace má svůj původ v tom, že Okamurův slovník je zkrátka rasistický a šovinistický. I přesto, že se Okamura opakovaně vyjadřuje v tom smyslu, že: „*Dobrý cikánský zedník mi bude vždy milejší a veřejnosti prospěšnější, než bílý zloděj s vysokou.*“⁹⁴, nezmizí fakt, že na jiných místech připisuje odpovědnost za vnímání celého etnika i těm „slušným“ Romům, či že jinde sugestivně líčí, že Romové musejí prokázat výrazně větší úsilí, aby byli za slušné považováni. Pouhá askriptivní příslušnost k etniku s sebou tedy nese kvalitativní rozdíl.

Ovšem pro naše chápání toho, co Okamura myslí pojmem lid je spíše zajímavé, co může členy romského etnika zařadit mezi „slušné“. Odpověď je zřejmá, pro chápání cizinců i Romů jako slušných je tvorba materiálního bohatství, které benefituje většinovou společnost. A naopak, co je pro vyloučení z lidu zásadní, je jakýmkoliv způsobem na společnost spoléhat. Okamura formuluje sice tento požadavek tvorby materiálních statků pro většinovou společnost, jako „*zkrátka jít pracovat*“, ale zejména v případě cizinců je tento požadavek poměrně absurdní, neboť záhy dodává, že je nepřipustné, aby „kvůli cizincům nemohli Češi sehnat práci.“

⁹³ Blog: Okamura, Tomio: Konec lžím!

⁹⁴ Blog: Okamura, Tomio: Buďme politicky nekorektní!

Celý problém cizinců i Romů je tak možné v Okamurově logice redukovat na fakt, že jsou pro společnost zátěží, což je z lidu vyčleňuje. Co konkrétně tato zátěž znamená, je specifikováno jako podpora sociálním systémem, či nadměrné využívání veřejných služeb.

Řešení, která pak Okamura Romům například nabízí se zdá na první pohled prosté. „Vyhněte hernám a hledejte práci. Práce je vždycky. Když ne tam, kde bydlíte, zkuste jako Češi, Moraváci nebo Ukrajinci stavbu, továrnu s ubytovnou v Praze nebo jiném velkém městě...“⁹⁵ Okamura tedy přenáší odpovědnost za zaměstnanost jasně na každého člověka individuálně. Jestliže jsme výše zmiňovali neoliberální prvky v Okamurově uvažování, zde se opět objevují. Stejně jako v Babišově chápání, nic nevčleňuje individualitu do lidu, jako individualismus, nespolehnání se na pomoc společnosti a ekonomická soběstačnost. V souvislosti s tím je pak třeba poznamenat, že Okamura zásadně odmítá jakákoliv ochranná opatření, která by Romy mohla zvýhodnit jako skupinu.

Okamurův apel tak není zcela odlišný od toho, které užívá hnutí ANO, byť v méně explicitní podobě. Romský problém toto uvažování ale odhaluje v celé jeho šíři. Navíc řešení, které Okamura Romům předkládá, je možné chápat v širších relacích. Když Okamura tvrdí, že Romové se musejí přizpůsobit většinové společnosti, nelze tento požadavek číst jinak, než že tento požadavek přizpůsobení se konstituje dobrý lid.

Svým způsobem ještě explicitněji vyniká problém tvorby materiálních statků jako předpokladu včlenění do lidu na příkladu cizinců pracujících v České republice. Cizinci jsou definováni zejména tím, že nemají občanství. Aby mohli toto občanství získat, nestačí těmto cizincům dokonce ani ona produktivní práce. „*Jistě, kdo z cizinců chce pracovat a chce platit poctivě daně, ať přijede. Ať pracuje celý život, dá něco do počinku svým dětem.*“⁹⁶ Otázka občanství tak není dokonce ani otázkou práce, ale opět otázkou xenofobie. Okamura tak nechává pootevřené dveře i kritice těch cizinců, kteří tvoří materiální bohatství. Až jejich děti sdílející hodnoty většinové společnosti budou mít práva jako zbytek lidu.

7. Shrnutí analytické části

V naší analýze jsme se snažili odpovědět, jakým způsobem chápe ANO a Úsvit pojmy elita, lid, sebepojetí a jakým způsobem je obě hnutí možné identifikovat na tradiční politické škále pravice-levice. Nejčastěji se opakujícím prvkem naší analýzy bylo zjištění, že obě hnutí

⁹⁵ Blog: Okamura, Tomio: Jednoduché recepty na rasismus existují

⁹⁶ Blog: Okamura, Tomio: Kup živnostřák, dostaneš občanství

spojují silné prvky neoliberálního a pravicového uvažování. Zatímco v případě ANO je tento přístup maskován odkazem na expertní řešení problémů, v případě Úsvitu je ekonomická nezávislost zase vystavěná na vyloučení těch skupin, které jsou popisované jako závislé.

Elita je u obou hnutí chápána shodně jako nejen zkorumpovaná a antidemokratická, ale navíc jako nedisponující schopnostmi nutnými ke správě země. V obou případech je také klíčovým aspektem elity strach z nově nastupujících hnutí. V případě ANO se elita údajně obává efektivnější správy veřejných věcí manažerským řízením a v případě Úsvitu je to zase obava o přesun moci k lidu za pomoci nástrojů přímé demokracie.

Elita tak proto využívá všechny své nástroje k manipulaci společnosti. Zejména palčivý je tento problém v otázce médií. Těm ani jedno z hnutí nedůvěřuje. Stejně tak vytváří představu médií, jako jedné z institucí, které jsou podřízené stávající elitě, a také navíc kvůli svým vlastním limitům (snaha o zisk a skandalizaci) mají tendenci manipulovat s fakty. Vytváří tak značnou skepsi lidu vůči médiím a za jediný spolehlivý zdroj informací označují sami sebe.

Co se ovšem týká vymezení lidu, tak se představy ANO i Úsvitu v některých aspektech liší. Nepanuje ani shoda na ekonomické racionalitě, jako předpokladu zařazení do lidu, a v případě Úsvitu se objevují další prvky, ať už se jedná o rasismus či xenofobii či nacionalismus.

Když tvrdím, že nepanuje shoda na ekonomické racionalitě, je potřeba tento bod rozvést. Úsvit vytváří totiž v této otázce poněkud rozporuplnou představu lidu, ke kterému musejí jednak směřovat všechny transfery společnosti. (Podnikatelé musejí zejména svým podnikáním přinášet prospěch společnosti. Vyloučené skupiny a cizinci nesmějí zejména být závislími.) Ale zároveň stigmatizuje a z lidu vylučuje ty, kteří jsou jakýmkoliv způsobem závislí na institucích sociálního státu. Navíc odmítá státní zásahy rozšiřující podporu středních a nízkopříjmových skupin, což je velmi dobře vidět například na otázkách minimální mzdy. Jeho ideální společností je tak tržní společnost s „odpovědnými“ podnikateli, která nepotřebuje státní regulaci k tomu, aby v ní nejlépe prosperovali středně a nízkopříjmové skupiny.

Model, se kterým přichází ANO je v některých aspektech podobný. I ANO vytváří obraz lidu jako účastníků kapitalistického systému produkce, kteří buďto pracují, nebo podnikají, čímž vytvářejí hodnotu. I zde je pak přítomná prvek duality tvůrci hodnoty – příjemci podpory, ale není tak explicitně formulovaný jako u Okamury.

Odlišné je také vnímání politické náтуры lidu. Zatímco ANO akcentuje skutečnou nechuť k politice jako takové a vstup do politiky vnímá až jako poslední možnost, Úsvit naopak volá po mobilizaci, přímé demokracii, větším zapojení a nepochybuje o politických kvalitách široké společnosti.

Co se týká sebepojetí obou hnutí, pak obě kladou důraz na jiné prvky. Zatímco Andrej Babiš zvýrazňuje identitu úspěšných manažerů, kteří přicházejí neideologicky a technokraticky řešit problémy, Okamura se staví spíše do role toho, kdo dává hlas lidu v situaci, kdy jej není dostatečně slyšet. Okamura popisuje svou roli, jako někoho, kdo se nebojí poukázat na současné problémy, nazvat věci pravými jmény a nenechat se odradit osobními útoky médií. Jak ANO, tak Úsvit se ale shodnou, že důvodem, proč bylo třeba vstoupit do politické praxe, byl zejména hněv a rozčarování nad současnou situací.

Obě hnutí tedy zcela bezpochyby naplňují drtivé množství charakteristik populistických hnutí. V obou případech se jedná propojení populismu s řadou neoliberálních prvků a úspěch těchto hnutí tedy nelze chápat jinak než jako přeskupení sil ve prospěch politické pravice.

8.Závěr

V této práci jsme postupovali od teoretického základu ke konkrétní analýze. Nejprve jsme hovořili o tom, jak je populismus vymezený jako vztah homogenních skupin, lidu a elity i jaké jsou jeho předpoklady obecně i v českém kontextu. Populismus je jak heuristicky silnou ideou, tak i efektivním politickým stylem. Jeho apel může být využitý k demagogickým antidemokratickým apelům, tak i k mobilizaci lidových hnutí řešící problém selhávající reprezentace. Populismus je zkrátka širokým pojmem, který stejně jako jakýkoliv jiný silný nástroj může být využitý s různými motivacemi.

V analytické části jsme pak již za pomoci sociálně-vědního aspektu diskurzivní analýzy zkoumali již pouze český kontext. Výsledky této analýzy jsme spojili s dalšími sekundárními prameny věnujícími se českému populismu. Snažili jsme se lépe pochopit, jakým způsobem

konstruuji hnutí ANO a Úsvit svou populistickou identitu a jak se vztahují ke společenským konfliktům.

V případě ANO jsme analyzovali prvky neoliberálního populismu s jeho akcentem na ekonomickou racionalitu a manažerské řízení. V části věnované Úsvitu jsme zase sledovali, jakým způsobem tvoří Tomio Okamura a hnutí Úsvit identitu nacionálního populismu skrz vylučování řady skupin z představy „lidu“, čímž negativně vytváří jeho identitu.

Naše zjištění jsme poté shrnuli na konci analytické části. Obě hnutí označujeme jako pravicová s prvky neoliberálního uvažování. Kritizovali jsme užívání technokratického slovníku ANO a způsob jakými se projevuje rasismus Úsvitu v definování lidu.

Zjištění naší analýzy tak poukazují na specifika populismu obou hnutí a ukazují, jak obě hnutí pojmají tři základní pojmy lid, elita a sebepojetí. Do budoucna bude bezpochyby zajímavé sledovat, zda se toto pojetí bude měnit.

9. Zdroje

ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. Twenty-first century populism: the spectre of Western European democracy. 1st pub. by Palgrave Macmillan. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 251 s. ISBN 978-0-230-01349-0.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. O politice politické a antipolitické. [online] Československý spisovatel, 1992. [cit. 10.12.2014] <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/a/antipoliticka-politika/o-politice-politicke-a-antipoliticke.html>

BÍBA, Jan. Populismus a reprezentativní demokracie: k možnosti populismu jako emancipační strategie. *Politologická revue*, 2013, 1: 87-105.

BUBEN Radek a Bíba Jan. Babiš skvrn a Špíny se zbavíš. *Deník referendum* [online]. 11, 2011, [cit. 10.12.2014]. <http://denikreferendum.cz/clanek/11988-babis-skvrn-a-spiny-se-zbavis>.

CANOVAN, Margaret. 'People', politicians and populism. *Government and Opposition*, 1984.

CANOVAN, Margaret. Populism. New York and London: Harcourt Brace Jovanovich. 1981.

CANOVAN, Margaret. The People. Cambridge: Polity Press. Carter, E. Proportional Representation and the Fortunes. 2005.

CANOVAN, Margaret. The people. Cambridge: Polity. 2005. 161 s. ISBN 0-7456-2821-4.

CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, *Political Studies*. 1999.

COHEN, Stanley. Folk devils and moral panics: The creation of the mods and rockers. Psychology Press, 2002.

ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. České volby vyhrál bezideový populismus a peníze, píše cizina. Týden.cz [online]. 10,2013 [cit. 10.12.2014]. http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2013/cesko-se-vydalo-na-cestu-k-meciarismu-pise-o-volbach-cizina_287033.html#.VJBFSCuG800.

DRAHOKOUPIL, Štěpán. Volby 2013: dekonsolidace stranického systému a vzestup anti-politiky. [online] 2013. [cit 1. 12. 2014] <http://cz.boell.org/cs/2014/07/08/volby-2013-dekonsolidace-stranickeho-systemu-vzestup-anti-politiky>

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. ¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 363 s. ISBN 978-80-7419-091-9.

FAIRCLOUGH, Norman. Analysing discourse: Textual analysis for social research. Psychology Press, 2003.

FAIRCLOUGH, Norman. New Labour, new language?. Psychology Press, 2000.

FREEDEN, Michael. Ideologies and political theory: a conceptual approach. Oxford: Clarendon Press. 1998. ISBN 0-19-829414-x.

HAVELKA, Miloš; „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. 1998; Sociologický časopis. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/18c3eaf752c06e88ff12ae302db527438496a5c8_222_455H_AVEL.pdf

HAVLÍK, Vlastimil, PINKOVÁ, Aneta. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran. [online]. 2012. [cit. 6. 12. 2014] <http://www.rexter.cz/populiste-protestni-strany-outsideri-nekolik-poznamek-ke-konceptualizaci-populistickech-politickych-stran/2012/11/11/>

HOFFMANOVÁ, Jana. Stylistika a... Praha. Trizonia. 1997.

KOUBEK, Jiří. POLÁŠEK, Martin: Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky? 1. vyd. Praha, FriedrichEbert-Stiftung e.V. – zastoupení v České republice 2013.20 s.

MASTROPALO, Alfio; Politics against Democracy: Party Withdrawal and Populist Breakthrough; in ALBERTAZZI, Daniele a Duncan MCDONNELL. Twenty-first century populism: the spectre of Western European democracy. 1st pub. by Palgrave Macmillan. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 251 s. ISBN 978-0-230-01349-0.

MUDDE, Cas. The populist zeitgeist. Government and Opposition. 2004. Dostupné z: http://works.bepress.com/cas_mudde/6/

PANIZZA, Francisco (ed.). Populism and the Mirror of Democracy. Verso, 2005.

Pasquino, Gianfranco; Populism and Democracy; in ALBERTAZZI, Daniele a Duncan MCDONNELL. Twenty-first century populism: the spectre of Western European democracy.

1st pub. by Palgrave Macmillan. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 251 s. ISBN 978-0-230-01349-0.

SHILS, Edward. The Torment of Secrecy. The Background and Consequences of American Security Policies. Vyd. The Free Press, Glencoe 1956

SIKK, Alex. Parties and Populism. CEPSI Working paper; 2009; University College London School of Slavonic and East European Studies.

SIKK, Allan, Parties and Populism. 2009. Dostupné z:
<http://www.ucl.ac.uk/ssees/docs/research-publications-documents/cepsi-working-papers/parties-and-populism.pdf>

STOICU, Victoria. Řečtí lenoši? Nepravdivé klišé. [online] 2012. [cit 26.11.2014]
<http://www.voxeurop.eu/fr/node/1506661>

TAGGART, Paul A. Populism. Buckingham: Open University Press, 2000, 128 s. ISBN 0-335-20046-x.

TAGGART, Paul. Populism and representative politics in contemporary Europe. Journal of Political Ideologies, 2004, 9.3: 269-288.

TAGGART, Paul. Populism. Vol. 3. Buckingham: Open University Press, 2000.

TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. Metody výzkumu médií. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7376-683-4

VAN DIJK, Teun A. (ed.). Discourse studies: A multidisciplinary introduction. Sage, 2011.

VAN DIJK, Teun Adrianus. Elite discourse and racism. Sage Publications, Inc, 1993.

WEYLAND, Kurt. Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. Comparative politics, 2001, 1-22.

Materiály použité v analytické části

ANO

Červíčková, Monika: Co nám vyjednal „táta Falbr“ v Evropském parlamentu? Blogy ANO[on-line]. 19. 5.2014 Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16729/co-nam-vyjednal-tata-falbr-v-evropskem-parlamentu> [cit. 12. prosince 2014].

Vlčková, Alžběta: Proč jít volit do Evropského parlamentu. Blogy ANO[on-line]. 15. 5. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16684/proc-jit-volit-do-evropskeho-parlamentu> [cit. 12. prosince 2014].

Štěpánek, Lukáš: Vrátil jsem se do Česka, protože chci přispět. Blogy ANO[on-line]. 14. 5. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16674/vratil-jsem-se-do-ceska-protoze-chci-prispet> [cit. 12. prosince 2014].

Štěpánek, Lukáš: Od počátku krize přišly ve stavebnictví desetitisíce osob o práci. Evropské prostředky mohou situaci napravit. Blogy ANO[on-line]. 5. 5. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16600/od-pocatku-krize-prisly-ve-stavebnictvi-desetitisice-osob-o-praci-evropske-prostredky-mohou-situaci-napravit> [cit. 12. prosince 2014].

Vlčková, Alžběta: Babiš škrtá, Hašek rozmarně rozhazuje. Blogy ANO[on-line]. 2. 5. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16567/babis-skrta-hasek-rozmarne-rozhazuje> [cit. 12. prosince 2014].

Štěpánek, Lukáš: Asistenční karta Radka Johna aneb návrat v zajetém stylu Věcí Veřejných Blogy ANO[on-line]. 25. 4. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16502/asistencni-karta-radka-johna-aneb-navrat-v-zajetem-stylu-veci-verejnych> [cit. 12. prosince 2014].

Babiš, Andrej: Co v Respektu nevyšlo. Blogy ANO[on-line]. 22. 4. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16485/co-v-respektu-nevyslo> [cit. 12. prosince 2014].

Babiš, Andrej: Agrofertistán? Spíše mediální absurdistán. Blogy ANO[on-line]. 22. 4. 2014. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/16475/agrofertistan-spise-medialni-absurdistan> [cit. 12. prosince 2014].

Zlatuška, Jiří: Pane Schwarzenbergu, my máme program, je na internetu. Blogy ANO[on-line]. 24. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/15036/pane-schwarzenbergu-my-mame-program-je-na-internetu> [cit. 12. prosince 2014].

Pekar, Vasil: Ano, mám radost. Blogy ANO[on-line]. 23. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/15013/ano-mam-radost> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Budu pracovat, ne slibovat... Blogy ANO[on-line]. 23. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/15012/budu-pracovat-ne-slibovat> [cit. 12. prosince 2014].

Komárek, Martin: Půllidr Sobotka se rozohnil. Blogy ANO[on-line]. 21. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14996/pullidr-sobotka-se-rozohnil> [cit. 12. prosince 2014].

Jourová, Věra: Jak odvrátit pozornost od problémů dneška. Blogy ANO[on-line]. 21. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14994/jak-odvratit-pozornost-od-problemu-dneska> [cit. 12. prosince 2014].

Stropnický, Martin: Milý Ondřeji Pavelko! Blogy ANO[on-line]. 21. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14988/mily-ondreji-pavelko> [cit. 12. prosince 2014].

Pilný, Ivan: Stát a informační technologie Blogy ANO[on-line]. 18. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14983/stat-a-informacni-technologie> [cit. 12. prosince 2014].

Babiš, Andrej: Podporuje levici, proto volím pravici!. Blogy ANO[on-line]. 18. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14982/podporuje-levici-proto-volim-pravici> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Hledejme cesty. Blogy ANO[on-line]. 14. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14836/hledejme-cesty> [cit. 12. prosince 2014].

Jourová, Věra: Vysoudila jsem 3,5 milionu, nedostala jsem zatím ani korunu. Blogy ANO[on-line]. 14. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14834/vysoudila-jsem-3-5-milionu-nedostala-jsem-zatim-ani-korunu> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Je strategie pro politiky neslušným slovem?. Blogy ANO[on-line]. 11. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14793/je-strategie-pro-politiky-neslusnym-slovem> [cit. 12. prosince 2014].

Feranec, Milan: Zážitky z debaty na ČT 24. Blogy ANO[on-line]. 10. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14788/zazitky-z-debaty-na-ct-24> [cit. 12. prosince 2014].

Komárek, Martin: Nekrad'te, milí přátelé!. Blogy ANO[on-line]. 9. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14774/nekradte-mili-pratele> [cit. 12. prosince 2014].

Hrdinka, Tomáš: Národní park Šumava – v zajetí mýtů a zákazů. Blogy ANO [on-line]. 7. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14719/narodni-park-sumava-v-zajeti-mytu-a-zakazu> [cit. 12. prosince 2014].

Havlíček, Petr: Daňové šílenství státu. Blogy ANO [on-line]. 3. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14616/danove-silenstvi-statu> [cit. 12. prosince 2014].

Janča, Jakub: Jak Kalousek překroutil výroky Andreje Babiše. Blogy ANO [on-line]. 2. 10. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14535/jak-kalousek-prekroutil-vyroky-andreje-babise> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Aby bylo líp. Blogy ANO[on-line]. 30. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14349/aby-bylo-lip> [cit. 12. prosince 2014].

Jourová, Věra: Ztracené eurofondy nám vytvoří další schodek. Blogy ANO[on-line]. 26. 9. 2013 Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14137/ztracene-eurofondy-nam-vytvori-dalsi-schodek> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Celonárodní zaměstnanecký benefit SPOZu: Vrhne národ na koleje, nebo za hranice?. Blogy ANO[on-line]. 21. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13925/celonarodni-zamestnanecky-benefit-spozu-vrhne-narod-na-koleje-nebo-za-hranice> [cit. 12. prosince 2014].

Pilný, Ivan: Kdo se bojí, ten má hnědý kaliko. Blogy ANO[on-line]. 20. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13732/kdo-se-boji-ten-ma-hnedy-kaliko> [cit. 12. prosince 2014].

Kolovratník, Martin: Jak se počítají miliardy v sociálních službách?. Blogy ANO[on-line]. 20. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13720/jak-se-pocitaji-miliardy-v-socialnich-sluzbach> [cit. 12. prosince 2014].

BABIŠ, Andrej: Novinář Ivan Brezina o Pavlu Šafrovi. Blogy ANO[on-line]. 20. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13716/novinar-ivan-brezina-o-pavlu-safrovi> [cit. 12. prosince 2014].

Pekar, Vasil: Kdo tu doopravdy zradil občany. Blogy ANO[on-line]. 20. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13680/kdo-tu-doopravdy-zradil-obcany> [cit. 12. prosince 2014].

Babiš, Andrej: Čestný univerzální šéfredaktor. Blogy ANO[on-line]. 19. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13652/cestny-univerzalni-sefredaktor> [cit. 12. prosince 2014].

Komárek, Martin: Deník účastníka konkursu na nejméně populární profesi v zemi. Blogy ANO[on-line]. 18. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13556/denik-ucastnika-konkursu-na-nejmene-popularni-profesi-v-zemi> [cit. 12. prosince 2014].

Hrdinka, Tomáš: Starejme se o vodu, aby jí jednou nebylo málo. Blogy ANO[on-line]. 17. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13710/starejme-se-o-vodu-aby-ji-jednou-nebylo-malo> [cit. 12. prosince 2014].

Zlatuška, Jiří: Odvolání vrchního ředitele MŠMT může způsobit nevratné škody. Blogy ANO[on-line]. 17. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13488/odvolani-vrchniho-reditele-msmt-muze-zpusobit-nevratne-skody> [cit. 12. prosince 2014].

Telička, Pavel: Evropskou diskusi raději ve věčné rovině. Blogy ANO[on-line]. 11. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13116/evropskou-diskusi-radeji-ve-vecne-rovine> [cit. 12. prosince 2014].

Stropnický, Martin: Jsem naprosto přesvědčený, že ANO vizi má. Blogy ANO[on-line]. 11. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13078/jsem-naprosto-presvedceny-ze-ano-vizi-ma> [cit. 12. prosince 2014].

BABIŠ, Andrej: Paní Němcová potvrzuje, že ODS už není pomoci. Blogy ANO[on-line]. 11. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13064/pani-nemcova-potvrzuje-ze-ods-uz-neni-pomoci> [cit. 12. prosince 2014].

Jetmar, Petr: Omluva pravicovým voličům. Blogy ANO[on-line]. 7. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/13393/omluva-pravicovym-volicum> [cit. 12. prosince 2014].

BABIŠ, Andrej: Svě dvacetileté živobyčí brání i Marek Benda. Blogy ANO[on-line]. 2. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12559/sve-dvacetilete-zivobyti-brani-i-marek-benda> [cit. 12. prosince 2014].

BABIŠ, Andrej: Dopis Andreje Babiše občanům. Blogy ANO[on-line]. 2. 9. 2013. Dostupné z <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12556/dopis-andreje-babise-obcanum> [cit. 12. prosince 2014].

Program hnutí ANO pro volby do Evropského parlamentu. [on-line].

<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program-do-eurovoleb/> [cit. 12. prosince 2014].

Resortní program 2013. [on-line]. <http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/volby-2013/resortni-program/> [cit. 12. prosince 2014].

Úsvit přímé demokracie

Okamura, Tomio: Politické lopaty, iDNES [on-line] 17. 5. 2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/410041/Politicke-lopaty.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Zákon proti zlodějnám začal politiky děsit, iDNES [on-line] 13. 5. 2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/409406/Zakon-proti-zlodejnam-zacal-politiky-desit.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Islámské tažení Evropou, iDNES [on-line] 6. 5. 2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/408420/Islamske-tazeni-Evropou.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Ne českému Romanistánu!, iDNES [on-line] 21.3.2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/402092/Ne-ceskemu-Romanistanu.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Tomáš Sokol - skutečně "blbější, než jsme čekali"?, iDNES [on-line] 16. 3. 2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/401099/Tomas-Sokol-skutecne-blbejsi-nez-jsme-cekali.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Migrace, iDNES [on-line] 20.2. 2014 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/397169/Migrace.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: „Opustil jsem Senát, ale ne své spoluobčany, iDNES [on-line] 4.12. 2013 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/383824/Opustil-jsem-Senat-ale-ne-sve-spoluobcany.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Pravda a lež, iDNES [on-line] 1. 11. 2013 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/373528/Pravda-a-lez.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Daně do rukou politiků nepatří [on-line] 16. 10. 2013 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/368289/Dane-do-rukou-politiku-nepatri.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Konec lžím, iDNES [on-line] 14. 8. 2013 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/366497/Konec-lzim.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Nemakačenka, paraziti a podvodníci – svět kolem nás, iDNES [on-line] 20. 8. 2013 <http://okamura.blog.idnes.cz/c/357332/Nemakacenska-paraziti-a-podvodnici-svet-kolem-nas.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Vážení poslanci, prosím, hod'te už Kalouska přes palubu, iDNES [on-line] 6. 8. 2013 Dostupné z: <http://okamura.blog.idnes.cz/c/355172/Vazeni-poslanci-prosim-hodte-uz-Kalouska-pres-palubu.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Buďme politicky nekorektní! Blog Tomia Okamury, iDNES [on-line]. 14. února 2011. Dostupné z <http://okamura.blog.idnes.cz/c/177377/Budme-politicky-nekorektni.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Jak na lumpy? Adresná odpovědnost a přímá demokracie! Blog Tomia Okamury, iDNES [on-line]. 4. dubna 2012. Dostupné z <http://okamura.blog.idnes.cz/c/254231/Jak-na-lumpy-Adresna-odpovednost-a-prima-demokracie.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Jednoduché recepty na rasismus existují. Blog Tomia Okamury, iDNES [on-line]. 19. září 2011. Dostupné z <http://okamura.blog.idnes.cz/c/210534/Jednoduche-recepty-na-rasismus-existuji.html> [cit. 12. prosince 2014].

Okamura, Tomio: Kup živnosták, dostaneš občanství. Blog Tomia Okamury, iDNES [on-line]. 18. května 2011. Dostupné z <http://okamura.blog.idnes.cz/c/192080/Kup-zivnostak-dostanes-obcanstvi.html> [cit. 12. prosince 2014].

